

Život ve tmě
- život lidí se zrakovým postižením v dnešní společnosti

Bohumila Vaculíková

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bohumila Vaculíková**
Osobní číslo: **H138131**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Život ve tmě – život lidí se zrakovým postižením v dnešní společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucí bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucí bude práce zaměřena:

- na objektivní a subjektivní vnímání života lidí se zrakovým postižením;
- na možnosti samostatného života bez pomoci druhých, a to ve společnosti a osobním životě;
- na možnosti sociální pedagogiky, jak usnadnit a zkvalitnit život lidem se zrakovým postižením.

Součástí této práce bude praktická část, která bude zaměřena na kvalitativní výzkum sociální skupiny se zrakovým postižením a jejich názory na dané téma.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FINKOVÁ, D. 2011. Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. 2007. Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělání. Brno: Paido.

HENDL, J. 2008. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál.

JURKOVIČOVÁ, P., MARTINKOVÁ, E., HANÁKOVÁ, A., STEJSKALOVÁ, K. 2010.

Komunikace a lidé se smyslovým postižením: metodický materiál. Olomouc: Univerzita Palackého v Brně.

SMÝKAL, J. 2011. Studie a statě. Brno: Technické muzeum v Brně.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Renata Oralová

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

23. března 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

29. dubna 2016

Ve Zlíně dne 23. března 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

12.2.2016

.....
podpis diplomanta
VACU LI'KOVA

ABSTRAKT

Bakalářská práce „Život ve tmě – život lidí se zrakovým postižením v dnešní společnosti,“ se zabývá pohledem na každodenní život zrakově postižených lidí. Jejím cílem je posouzení možnosti integrace a samostatného života zrakově postižených lidí v současné společnosti. V teoretické části práce se snažím za pomoci literatury popsat vznik a diagnostiku zrakových vad, které způsobují ztrátu zraku, vývoj a výchovu zrakově postižených od narození až do dospělosti. Dále zde popisuji vzdělávání a získávání dovedností za pomoci kompenzačních pomůcek, vzdělávacích institucí a speciálních středisek. Praktická část je vypracována na základě výpovědí zrakově postižených jedinců a zpracována pomocí kvalitativního výzkumu. Výsledkem je analýza rozhovorů, která odhaluje názory zrakově postižených na život v dnešní společnosti, a to v oblasti osobní, sociální a pracovní.

Klíčová slova:

postižení, zrakové, nevidomý, integrace, kompenzace, péče, pomoc, sociální, pracovní.

ABSTRACT

Bachelor thesis, „Life in the dark - the life of visually impaired people in today's society,“ deals with looking at the everyday life of the visually impaired people. Its aim is to assess the possibilities of integration and independent life of visually impaired people in contemporary society. In the theoretical part I try with the help of literature to describe the origin and diagnosing sight defects that cause loss of vision, development and education of the visually impaired from birth to adulthood. Then I describe here training and skills acquisition with the help of assistive devices, educational institutions and special centers. The practical part is based on the testimony of visually impaired people and processed using qualitative research. The result is an analysis of the interviews, which reveals opinions visually impaired for life in today's society, in personal, social and labor.

Keywords:

impairment, visual, blind, integration, compensation, care, help, social, working.

„Slepotou život nekončí...“

TyfloCentrum Brno, o.p.s.

Děkuji Mgr. Renatě Oralové za poskytnutí metodické pomoci a podnětných připomínek při zpracování mé bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Život ve tmě – život lidí se zrakovým postižením v dnešní společnosti“ vypracovala sama za pomoci literatury, která je uvedena v seznamu literatury, a že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Bohumila Vaculíková

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ	12
1.1 PŮVOD ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ A JEHO DIAGNOSTIKA	12
1.2 KOMPENZACE ZRAKU	17
1.3 KOMPENZAČNÍ POMŮCKY PRO ZRAKOVĚ POSTIŽENÉ	19
2 PODPORA A POMOC RODINÁM S DĚTMI SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	23
2.1 RANÁ PÉČE AŽ ADOLESCENCE	23
2.2 SLUŽBY A POMOC PŘI VÝCHOVĚ	25
2.3 VZDĚLÁNÍ ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH	28
3 PODPORA A POMOC DOSPĚLÝM JEDINCŮM SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	32
3.1 DOSPĚLOST A INTEGRACE.....	32
3.2 ZAMĚSTNÁNÍ A SOCIÁLNÍ POMOC	34
3.3 ORGANIZACE PRO ZRAKOVĚ POSTIŽENÉ	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	40
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ ŽIVOTA ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH LIDÍ V DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI	41
4.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	41
4.2 METODA PRO ZÍSKÁNÍ DAT K VÝZKUMNÉMU ŠETŘENÍ.....	42
4.3 VÝBĚR A CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÝCH VZORKŮ	43
4.4 ZPRACOVÁNÍ A INTERPRETACE DAT	45
4.5 ANALÝZA ŠETŘENÍ	63
4.6 ZÁVĚREČNÁ ANALÝZA	66
4.7 DOPORUČENÉ MOŽNOSTI PRO SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKU	68
ZÁVĚR	69
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	76
SEZNAM PŘÍLOH	77

ÚVOD

K tématu bakalářské práce mě přivedlo setkání se zrakově postiženým člověkem, jehož „pohled“ na každodenní život mě natolik ovlivnil, že jsem se rozhodla vypracovat bakalářskou práci o lidech s vrozeným a získaným zrakovým postižením, konkrétně o vlivu zrakového postižení na kvalitu života v osobním, společensko-sociálním a pracovním prostředí v dnešní společnosti.

Cílem této bakalářské práce je vlastní výzkum, který analyzuje osobní, sociální a pracovní kompetence zrakově postižených jedinců a jejich názor na možnost využití těchto kompetencí v současné společnosti, a jaké možnosti je dnešní společnost schopna nabídnout těmto jedincům v oblasti osobního života, sociální podpory a pracovního umístění.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou, která je rozdělena do tří kapitol a část praktickou, která má kapitulu jednu.

Teoretickou část otevírá první kapitola vymezena okruhům a typům zrakových vad a jejich diagnostice, která je rozhodující při dalším rehabilitačním postupu a pomoci zrakově postiženému jedinci. Ztráta zraku je nenahraditelná, a proto je jeho kompenzace o to důležitější. Zbývající vjemové smysly, jako je hmat, sluch, čich a chuť nenahradí zrakově postiženému zrak, ale jsou schopny výrazně pomoci při orientaci v nejbližším okolí. Proto jejich rozvíjení a skloubení s kompenzačními pomůckami má nezastupitelné místo v životě zrakově postižených. Popis a využití kompenzačních pomůcek, uzavírá první kapitulu bakalářské práce.

Druhá kapitola se zaměřuje na vývoj a sociální pomoc při výchově a vzdělávání zrakově postižených dětí od narození. Je věnována péči, výchově a výuce dětí se zrakovým postižením od raného věku, až po docházku do vzdělávacích zařízení. Dále o možnostech výchovy a výuky v rodinné péči, integraci do běžného typu škol nebo zařazení do škol speciálních, a o poskytování podpory a pomoci sociálními institucemi.

Osamostatněním, socializací a rozvíjením pracovních kompetencí zrakově postižených jedinců, se zabývá třetí kapitola bakalářské práce. Zásadním krokem k osamostatnění, jak v osobním životě, tak i v integraci sociální, je samostatné bydlení, které dává první impulz k samostatnosti zrakově postižených jedinců. Neméně důležitou etapou v životě těchto jedinců je socializace a integrace do pracovního procesu. Pracovní rehabilitace a následné pracovní uplatnění jsou cíle, které se snaží a pomáhají zvládnout různé organizace zaměřené na pomoc zrakově postiženým. Za pomoci poradenství a realizací různých kurzů pořá-

daných těmito organizacemi, je umožňován rozvoj pracovního potenciálu, a tím zvýšení možnosti uplatnění na trhu práce. Charakteristika a popis činnosti těchto organizací, uzavírá třetí kapitolu bakalářské práce.

Pro vypracování praktické části bakalářské práce bude použita metoda kvalitativního výzkumu a jeho technik. Za pomoci techniky rozhovorů bych ráda analyzovala pohled zrakově postižených jedinců na život v dnešní společnosti, a jejich potenciální možnosti integrace a samostatnosti v osobní, sociální a pracovní sféře. Vlastní výzkumné šetření má tedy za cíl, zanalyzovat a vyhodnotit poznatky a názory dotazovaných jedinců na dané téma.

Závěr bakalářské práce bude věnován návrhu na možnostem usnadnění a zkvalitnění života zrakově postižených za pomoci sociální pedagogiky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ

Jen málokdo je dostatečně informován o tom, jak žije zrakově postižený jedinec, a pokud se s takovým člověkem blíže a důvěrněji nesetkal je většinou přesvědčen o tom, že zrak je pro lidskou činnost nepostradatelný indikátor, a proto takto postižený člověk je bezmocný a odkázaný na pomoc jiných osob. Nejen většina lidí, ale i rodiče, kterým se narodí zrakově postižené dítě z počátku zastávají pasivní názor, že takto postižený jedinec zůstane celoživotním břemenem nejen pro rodinu, ale i stát, a že je odsouzen „ke smrti za života“ nebo k „vegetování a nečinnosti.“ Tento názor pramenní z neznalosti a nedostatečné informovanosti, jelikož „i tato těžká smyslová vada postiženému člověku ponechává nepřehlednou řadu životních možností, ve kterých se může uplatnit a vyžít jako plnohodnotná lidská bytost“ (Čálek, 1985, s. 1)

1.1 Původ zrakového postižení a jeho diagnostika

Zrak je pro každého člověka nejdůležitějším analyzátozem blízkého a vzdáleného okolí, zprostředkovává až devadesát procent informací z prostředí, vytváří správné představy, rozvíjí paměť a pozornost, ovlivňuje myšlení a řeč. Neovlivňuje ovšem jen vnímání intelektu, ale i emocí, vždyť nadarmo se neříká: „Co oko nevidí, to srdce nebolí“ (Stejskalová in Jurkovičová a kol., 2010, s. 60-65). „Zrakové postižení znamená zpravidla pro postiženého jedince, že jeho schopnost vizuálně vnímat tedy přijímat vizuální informace, je omezena, ztížena. U nevidomých osob, tj. s nejtěžší formou zrakového postižení, je úplně vyloučena“ (Hofmannová, 1993, s. 18).

Klasifikace zrakového postižení

Definice zrakově postižené osoby je podle Finkové (2011, s. 13) ta osoba, která má oční vadu nebo chorobu a její zrakové vnímání je natolik narušeno, že ho nelze optimálně korigovat a jeho postižení mu přináší potíže v běžném životě. Květoňová-Švecová (1998, s. 18) píše, že etiologie a rozsah nedostatku zrakové percepce spočívá v „onemocnění oka s následným oslabením zrakového vnímání“ při vrozené nebo získané anatomicko-fyzikální poruše a po úrazu.

Vznik zrakového postižení lze tedy rozdělit podle časového hlediska na vrozené (kongenitální, prenatální, perinatální) a získané (postnatální, senilní), podle délky trvání na akutní, chronické a recidivující, podle etiologie na funkční a orgánové (Nováková in Vítková, 2004, s. 218).

Z důvodu mnoha druhů a stupňů zrakových vad si dovolím přiblížit a charakterizovat ty nejznámější. Kategorizaci zrakových postižení, pro něž je hlavním faktorem stav zorného pole člení Kuchynka (2000, s. 94) takto:

- ↪ normální zrak – zraková ostrost větší než 6/18,
- ↪ zrakové postižení – zraková ostrost v rozmezí 6/18 - 6/60,
- ↪ vážné zrakové postižení – zraková ostrost v rozmezí 6/60 – 3/60,
- ↪ slepota – zraková ostrost menší než 3/60.

Květoňová-Švecová (1998, s. 18) dělí postižení zraku podle typu do pěti skupin:

- ↪ *ztráta zrakové ostrosti* – potíže s diferenciací drobných detailů a předmětů (krátkozrakost, dalekozrakost, astigmatismus), u velkých předmětů se potíže nemusí projevit,
- ↪ *postižení šíře zorného pole* – omezení prostorové orientace, jedinec má zhoršené vidění v oblasti, kde je výpadek zrakového pole, např.: jednostranné nebo oboustranné zúžení zorného pole, a to zprava i zleva (skotom, trubcovité vidění),
- ↪ *okulomotorické problémy* – vadná koordinace pohybu očí (strabismus), potíže s uchopením předmětu a s přesně mířenými pohyby,
- ↪ *obtíže se zpracováním zrakových informací* – centrální porucha zraku, vznikající ve zrakovém centru v mozkové kůře (korová slepota) bez případného poškození sítnice nebo zrakového nervu,
- ↪ *poruchy barvocitu* – neschopnost oka dekodovat elektromagnetické vlnění do podoby barev, Finková (2011, s. 16) definuje, že „*čípky, které zajišťují barevné vidění, nejsou v určitých situacích schopny rozlišit konkrétní vlnovou délku, chybí například čípkové pigmenty určitého typu či žádné čípkové pigmenty jedinec nemá.*“

Není výjimkou, že se výše uvedené zrakové vady často vzájemně kombinují u jednoho jedince, dodává Květoňová-Švecová (1998, s. 18). Autorka dále vymezuje zraková postižení podle stupně vidění vycházející z úrovně zrakové ostrosti – vízu (schopnost rozlišit dva body ležící velmi blízko vedle sebe). Klasifikaci stupně zrakového postižení Ludíková (in Finková, Ludíková, Růžičková, 2007, s. 39) rozlišuje do čtyř kategorií:

- ↪ *osoby nevidomé* – nejtěžší stupeň zrakového postižení, zraková ostrost pod 3/60 – světlocit, rozlišujeme nevidomost praktickou (3/60-1/60 včetně), skutečnou (1/60-světlocit) a plnou (viz. níže) (Dotřelová in Kraus, 1997, s. 317). Rozlišení do těchto

typů se člení podle možností využití zorného pole, zrakové ostrosti, rozlišení světla a tmy (Finková, 2011, s. 16). Do této skupiny patří všechny osoby mající narušené zrakové vnímání na stupni slepoty, což definuje Květoňová-Švecová (1998, s. 19) co by „*neschopnost jedince vnímat zrakem, i když je zachováno určité zrakové čítí – světlocit.*“ „*Světlocit s chybnou světelnou projekcí až do ztráty světlocitu*“ je definován jako plná slepota (amauróza) (Dotřelová in Kraus, 1997, s. 317),

↳ *osoby slabozraké* – jsou podle Dotřelové (in Kraus, 1997, s. 317) ty osoby, jejichž „*ireverzibilní pokles zrakové ostrožina lepším oku pod 6/18 až 3/60 včetně,*“ kritériem je opět zraková ostrost a stav zorného pole, rozlišujeme slabozrakost lehkou (6/18-6/60 včetně), střední a těžkou (6/60-3/60 včetně). Slabozrakost je snížení zrakové ostrosti od možnosti brýlové korekce až po nejtěžší slabozrakost, kdy jedinec používá i slepeckou hůl při orientaci v terénu (srov. Finková, 2011, s. 16, Květoňová-Švecová, 1998, s. 18-19),

↳ *osoby se zbytky zraku* - zraková ostrost je zde vymezena na 3/60 – 0,5/60, jedinci jsou definováni jako mezní skupina těžce slabozrakých a prakticky nevidomých (Finková, 2011, s. 16),

↳ *osoby s poruchami binokulárního vidění* – „*na sítnici obou očí se nevytváří na stejných místech dva rovnocenné obrazy, které by splynutím vytvořily prostorový vjem*“ (Finková, 2011, s. 21), řadíme sem poruchy charakteristické pro dětskou populaci, a to strabismus (šilhavost) a amblyopii (tupožrakost), ale i u dospělých tato porucha není výjimkou. Tyto poruchy se dají zmírnit nebo dokonce odstranit, chce to ovšem včasné odhalení, důkladnou péči a pelopticko-ortoptické cvičení (srov. Stejskalová in Jurkovičová, 2010, s. 68-69, Finková, 2011, s. 17). „*Binokulární vidění je získaná schopnost, která se začíná vyvíjet po narození s dozráváním sítnice a její žluté skvrny.*“ Vytváří se „*schopnost zостřování předmětů, rozvíjí se mechanismy fúze a později i stereoskopického vidění. V průběhu prvních šesti let postupně dochází k dalšímu zdokonalování, upevňování a stabilizaci jednoduchého binokulárního vidění*“ (Ludíková in Finková, Ludíková, Růžičková, 2007, s. 46).

Diagnostika zrakového postižení

Poškození zraku způsobuje mnoho faktorů, mezi které podle Vágnerové (1995, s. 7-10) patří především genetická dispozice, mechanické, fyzické a chemické poškození, nádorové onemocnění a v neposlední řadě civilizační choroby. Jedním z hlavních bodů správné

diagnostiky je podle Krause (in Kraus a kol., 1997, s. 23-36) anamnéza, která pomáhá při určení diagnózy a často urychlí její stanovení. Znalost anamnézy považuje Hejčmanová (in Rosíval, 2006, s. 311) za nezbytnou pro určení správné diagnózy a správného postupu při léčbě, protože „*znalost běžných očních projevů pomůže porozumět problémům těchto nemocných a přispět ke správné diagnóze, oční projevy mohou mít i prognostickou hodnotu, screeningová vyšetření mohou detekovat oční změny, které mohou být příčinou slepoty.*“ Autorka dále rozděluje příčiny očních chorob podle původu jejich vzniku, a to na zánětlivé a autoimunitní, vaskulární příčiny, kloubní onemocnění, způsobené při malignitě, při infekcích atd. Kraus (1997, 23-36) popisuje tři okruhy potíží přivádějící nemocného k lékaři:

- ↳ *zhoršené vidění* – náhlé a bezbolestné, šeroslepost, světloplachost, náhlá slepota, zhoršení zraku jednoho oka,
- ↳ *bolesti* – bolest při akomodaci, pocit cizího tělesa, tlak v oku, svědění,
- ↳ *neobvyklý vzhled oka* – šilhání, sufuze, exoftalmus, šedivá rohovka, šedivá zornice.

K závažným očním chorobám patří nejčastěji onemocnění sítnice, rohovky a živnatky, oční zákaly, onemocnění zrakového nervu a zrakové dráhy (Kraus in Kraus, 1997, s. 23-36).

Sítnice (retina) - vnitřním obalem oční koule je sítnice, která „*je jednou z nejdůležitějších tkání oka, jejímž hlavním úkolem je zachytit světelné impulsy přicházející k oku ze zevního světla*“ (Kvapilíková, 2003, s. 26).

Diabetická retinopatie (cukrovka) podle autorky způsobuje nejčastější chorobné změny sítnice. Řehák (in Rosíval, 2006, s. 238) uvádí, že včasná a dobře vedená léčba diabetes oddálí nastupující komplikace. Bohužel, rostoucí počet diabetiků a následná diabetická retinopatie vede k závažným zdravotním a sociálním problémům, jelikož asi 2% diabetiků oslepnou.

Odchlípnutí sítnice bývá podle Kvapilíkové (2003, s. 31) způsobeno degenerativními změnami periferní sítnice, sklivce nebo po úrazech a bez včasné operace oko oslepe. **Myopická degenerace sítnice** je popisována autorkou jako dědičná příčina ztráty centrálního vidění vedoucí k nekoordinovanému poklesu vízu.

Pigmentová degenerace sítnice způsobuje šeroslepost a postupným zužováním zorného pole vede k šedému zákalu. Tato dědičná degenerace začíná již v dětství (srov. Řehůřek in Vítková, 1999, s. 13, Kvapilíková, 2003, s. 30).

Retinopatie nedonošenců způsobuje nejčastější dětskou slepotu u předčasně narozených dětí s porodní váhou pod 1500g (Řehák in Rozsival, 2006, s. 241). „*Patologické změny počínají na podkladě ne zcela jasné etiologie v periférii nezralé sítnice tak, že novotvořená cévnatá tkáň pronikne do sklivcového prostoru, vyplní jej a oko oslepne*“ (Kvapilíková, 2003, s. 29).

Rohovka „*zaujímá jenom 1/5 zevního obalu oční koule,*“ přesto „*je prvním prostředím kudy prochází světlo do nitra oka*“ a „*je také první plochou, na které se lámou paprsky světla a její zakřivení tvoří 2/3 celkové lomivosti oka*“ (Kvapilíková, 2003, s. 12). Podle autorky jsou nejčastější patologické nálezy na rohovce způsobeny degenerativními změnami, různými chorobami nebo poraněním.

Živnatka (uvea) „*se skládá ze tří částí: z duhovky (iris), z řasnatého tělesa (corpus ciliare) a z cévnatky (choroidea). Funkcí této vrstvy je regulovat vstup světla do oka zornicí, vyvolat akomodaci, produkovat komorovou vodu a zabezpečit výživu vrstvě světločivých elementů a pigmentového epitelu sítnice*“ (Boguszaková in Kraus, 1997, s. 113).

Nejčastější patologií jsou kolobomy **duhovky**, což je absence části tkáně v duhovce, která způsobuje hypoplazie makuly, jejímž následkem vzniká snížená zraková ostrost. Snížené vidění a světloplachost způsobuje také albinismus - dědičná a vrozená anomálie, při které chybí v celém těle člověka normální pigment (srov. Boguszaková in Kraus, 1997, s. 114, Kvapilíková, 2003, s. 20-21).

Ve vyšším věku člověka mají sklerotické změny cév za následek degenerativní změny **cévnatky** s čímž je spojen úbytek zrakové ostrosti, progresivní krátkozrakost až podstatné snížení vidění. Poruchy vidění a poruchy zorného pole způsobují také zhoubné nádory cévnatky, konkrétně maligní melanom (srov. Kvapilíková, 2003, s. 22-24, Říčařová in Rozsival, 2006, s. 212).

Oční zákal - katarakta (šedý zákal) - zákal oční čočky. Nejznámější a nejčastější příčina zhoršení vidění až slepoty. Vznik šedého zákalu je rozmanitý. K nejznámějším patří **senilní katarakta** vznikající v pozdějším věku člověka. Zde je hlavní příčinou biochemická změna organismu při stárnutí. **Kongenitální katarakta** je naopak zakalení

čočky, se kterým se jedinec rodí. Příčinou vzniku bývá infekční onemocnění matky v těhotenství, porucha metabolismu, genetická malformace nebo dědičnost. Všechny druhy šedých zákalů přináší pokles zrakové ostrosti, a jelikož neexistuje medikamentózní léčba, je jediným možným odstraněním těchto postižení operativní cesta (srov. Kuchynka, Továrek in Rozsival, 2006, s. 229-230, Kvapilíková, 2003, s. 39-42).

Glaukom (zelený zákal) – způsobuje změnu „*na terči zrakového nervu a v zorném poli*“ (Kvapilíková, 2003, s. 44). Autorka dodává, že diagnostika glaukomu je často obtížná a složitá, a to pro širokou škálu forem glaukomu. Kraus (in Kraus a kol., 1997, s. 162) klasifikuje glaukomy podle charakteru a formy vzniku, na glaukom „*s otevřeným úhlem, s uzavřeným úhlem, vrozený a smíšený*.“ Při absenci včasné léčby a kompenzaci nitroočního tlaku, je onemocnění glaukomem progresivní a nezvratné a vede k zúžení zorného pole až slepotě. Vznik glaukomu je druhá nejčastější příčina slepoty u lidí nad čtyřicet let (Výborný in Rozsival, 2006, s. 279-280).

Zraková dráha a zrakový nerv

„**Zraková dráha** začíná v sítnici...pokračuje **zrakovým nervem** střední jámy lební...
...zde se část nervových vláken kříží...dál pokračuje zraková dráha optickým traktem do primárního zrakového centra“ (Kvapilíková, 2003, s. 33). Autorka dále popisuje první signály postižení zrakové dráhy a zrakového nervu jako poruchy vidění a výpadky zorného pole. Nejčastějšími příčinami postižení zrakové dráhy je atrofie (odumření nervových vláken, nelze nijak kompenzovat), kornatění cév, nedokrvení nebo krvácení do mozku, nádorové onemocnění, atd. Podle Jiráskové (in Rozsival, 2006, s. 274-275) tvoří nemalou skupinu postižení zrakového nervu hypoplazie, která je vrozenou anomálií a vyskytuje se samostatně nebo v kombinaci jiných anomálií. Postižení obou očí má za následek praktickou slepotu.

Jakákoliv příčina zrakového postižení zasahuje do osobního a společenského života člověka, je velmi důležitá včasná a přesná diagnóza onemocnění. Včasné zahájení léčby pomáhá kompenzovat zrak nebo oddálit slepotu. Záleží však na postoji a chování postiženého jedince.

1.2 Kompenzace zraku

Ztráta zraku nebo jeho omezení způsobuje potíže při orientaci v prostředí. Nejbližší kompenzací zraku je proto využití zbývajících vjemových smyslů – hmatu, sluchu, čichu a chu-

ti. Zdokonalení těchto smyslů umožňuje zrakově postiženému člověku adaptaci v prostředí a složitých životních situacích. Je tedy snaha o využití speciálně-pedagogických metod pro získání nebo aspoň udržení dosud fungujících dovedností a zdokonalení nepostižených funkcí vjemových smyslů zrakově postižených jedinců (srov. Jesenský 1988, s. 9-11, Pipeková in Pipeková a kol., 1998, s. 23-32). „*Kde se i tyto intervence ukazují, jako neúčinné nastupuje protetika a tyflotechnika,*“ která je schopna dané funkce nahradit, podpořit nebo zlepšit a tím zvýšit potenciál zrakově postiženého jedince (Jesenský, 2002, s. 31).

Villey (1940, s. 11 a 34) píše, že „*člověk je v celku bytost zraková*“ a pokud je „*zbaven zraku, schází mu hlavní nástroj činnosti,*“ ale liší se „*od zvířete ne očima, ale schopností ruky.*“

Hmat je tedy podle autora základním vjemovým smyslem a ostatní se od něj odvozují. Naproti tomu Smýkal (1988, s. 56) tvrdí, že „*zrak není hmatem na dálku a hmat není zrakem na blízko,*“ a tudíž nelze hmatový a zrakový smysl ztotožňovat, protože nemají stejné reflexní vnímání. Každopádně Venclová (2004, s. 14-16) popisuje hmat jako základní smysl nahrazující zrakové vnímání při čtení, práci a orientaci v prostoru. Podle Keblové (1999b, s. 11) získává jedinec hmatem informace a komplexní představu o kvalitě a tvaru předmětu a o prostoru, který je schopen obsáhnout mezi rozpaženými rukama. Hmatáním je schopen poznat nejen povrch předmětu, ale je schopen s ním i manipulovat. „*Při „prohlížení“ předmětu jsou zaměstnány konečky prstů, vnitřní strana ostatních článků prstů i dlaň. Předmět hmatem prozkoumává ukazovák a prostředník všemi směry, potom prohmatávají jeho jednotlivé části tak, že se povrchu jenom lehce dotýkají nebo tlak prstů zesílí*“ (Keblová, 1999b, s. 13). Pro jedince s těžkým zrakovým postižením jsou ruce nejdůležitější informační prostředek, kterým je schopen přijmout informace o tvaru, rozměru a povrchu předmětu. Proto by měl být výcvik a nácvik hmatového vnímání postupný a pomalý, od jednoduchých tvarů ke složitějším a od drsnějších k jemnějším, aby se získaly návyky na dovednosti nejen běžné, ale i specifické – např. čtení Braillova písma (srov. Keblová, 1999b, s. 16-17, Venclová, 2004, s. 16).

Neméně důležitým receptorem hmatu jsou **nohy**. Ty používá zrakově postižený jedinec nejen pro orientaci v prostoru a pro informaci o povrchu, po kterém se pohybuje, ale také pro odměření vzdálenosti a směru od předmětu. Pro zvýšení hmatového vnímání nohama se používají různé pomůcky a různé druhy podlahových povrchů, po kterých chodí zrakově postižený jedinec bos (srov. Keblová, 1999b, s. 21, Villey, 1940, s. 118).

Při kompenzaci zraku je kromě hmatu neméně důležitý **sluch**, který je podstatný při získávání informací při orientaci, tvorbě pojmů a vzniku představ (Smýkal, 1988, s. 60). Obzor zrakově postiženého „*se stává širším a určitějším, upne-li pozornost k novým dojmům, zvláště sluchovým*“ (Villey, 1940, s. 113). Sluch je dálkový analyzátor pomáhající zrakově postiženému jedinci při orientaci v prostoru a poskytuje mu až patnáct procent informací z daného prostředí. Pomáhá jedinci identifikovat a analyzovat překážku, která se nachází ve větší vzdálenosti a pomocí odrazu nebo zvuku samotného přenáší zvukovou informaci (hlasy, šelest, kroky, zvuky města a přírody, atd.) (Keblová, 1999c, s. 21-22). „*Dojem překážky má zajisté velkou schopnost vyvolati prostorovou představu, ta však jest mnohem méně přesná do takové vzdálenosti, takže má pro rozšíření obzoru mnohem menší význam nežli vjemy sluchové*“ (Villey, 1940, s. 128). Sluch je tedy velmi důležitý pro rozvoj orientace a pohybu v prostoru, ale také za pomoci sluchové paměti získává, uchovává a znovu vybavuje informace a znalosti získané dřívějším odposlechem (Keblová, 1999c, s. 24). Nezastupitelnou pomoc, má sluch v sociální a komunikační sféře.

Čich a chuť jsou vázány především k nácvičku příjmu potravy, jelikož nevidomý jedinec nemá možnost posoudit jídlo podle vzhledu. Jednotlivé druhy a skupiny pokrmů se poznávají oběma vjemy zároveň. Nácviček těchto vjemů je podněcován také pomocí přípravy jednoduchých pokrmů (Keblová, 1999a, s. 22-23). Oba tyto smysly obohacují poznání a představy, které dlouhodobě uchovávají. Čich je též využíván při orientaci v terénu, kdy upozorňuje na pachy, které značí překážku nebo nebezpečí (Smýkal, 1988, s. 61).

1.3 Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené

Kompenzační pomůcky hrají v životě jedince se zrakovým postižením nezastupitelnou a důležitou roli, nejen při orientaci a pohybu v prostoru, ale i v domácnosti, škole a volném čase. Nikdy jich nebylo mnoho, ale s vývojem techniky se začala zvětšovat nejen jejich rozmanitost, ale i kvalita. Svědčí o tom i sám fakt, že pokud potkáme nevidomé, tak jeho zásadní pomůckou je bílá hůl, a ta je uznána coby označení pro nevidomé osoby od roku 1930. Avšak díky novým technologiím, čipovým sensorům, zvukovým ozvučením, atd., se dostává k rukám nevidomých čím dál více pomůcek, které jsou schopny jejich život usnadnit (Finková, 2011, s. 61). Podle Dotřelové (in Kraus a kol., 1997, s. 316) je potřeba především včasná a přesná diagnostika zrakového postižení, aby bylo možno v co nejkratší době zahájit cílenou rehabilitaci, která by byla schopna udržet nebo posílit zrakové funkce

daného jedince, a to za pomoci speciálních stimulačních, zrakových a kompenzačních pomůcek. Autorka dále doporučuje zachovat postup pro další léčbu nebo pomoc, a to:

- ↪ analyzovat ztrátu funkce,
- ↪ určit cíl a postup rehabilitace,
- ↪ zvolit vhodné pomůcky.

Definice kompenzační pomůcky je podle Bubeníčkové (in Jesenský a kol. 2002, s. 230) „*nástroj, přístroj nebo zařízení, speciálně vyrobené nebo speciálně upravené tak, aby svými vlastnostmi a možnostmi použití kompenzovalo nějakou nedostatečnost způsobenou těžkým zrakovým postižením.*“ Odborná literatura popisuje a člení kompenzační pomůcky do různých skupin podle toho, kdo a jak pomůcky používá, podle funkčnosti, atd. Dotřelová (in Kraus a kol., 1997, s. 319) dělí pomůcky do čtyř základních skupin dle potřeby jedince a jeho postižení, a to na:

- ↪ *redukce pracovní vzdálenosti* – zraková ostrost 0,6 – 0,4 (redukce vzdálenost),
- ↪ *speciální optické pomůcky* - zraková ostrost 0,4 – 0,1 (lupy, hyperokulární skla),
- ↪ *elektronické pomůcky* – zraková ostrost 0,1 – 0,006 (kamera a monitor),
- ↪ *pomůcky pro nevidomé* – zraková ostrost pod 0,006 (Braillovo písmo).

Kelblová (1995, s. 6) kompenzační pomůcky rozděluje podle účelu použití na čtení a psaní, k sebe-obsluze, k volnočasovým aktivitám, a ty dále rozděluje podle aktivity na pomůcky optické, hmatové, hlasové a akustické, mechanické nebo elektronické, pro orientaci a pohyb v terénu, pro domácnost a pro získávání informací.

Pomůcky pro orientaci v terénu

Bílá hůl – slepecká - nebyla z daleka překonána žádnou jinou a lepší pomůckou, je tedy snaha vylepšovat alespoň hůl samotnou. Většina lidí vnímá bílou hůl pouze jako bílou hůl pro slepce, ale pro nevidomého je nepostradatelným společníkem na cestě životem, a proto má dva základní typy.

Standardizovaná hůl - tato hůl je kratší, měří 90 cm a nevidomý ji používá, při doprovodu druhou osobou. Slouží jen jako označení nevidomého nebo k případnému „oťukání“ terénu, např. výška schodu, na který má vystoupit.

Nestandardizovaná hůl – tato hůl je delší, a je vyrobena nevidomému jedinci na míru. Její délka by měla dosahovat od země ke spodnímu okraji hrudní kosti jedince. Tuto hůl používá nevidomý při samostatné chůzi a pro orientaci v terénu a prostoru. Zpravidla ji drží

ve svěšené ruce a máchá jí po zemi v rádiu šířky ramen. Tak nejlépe udržuje svůj směr nebo zjistí před sebou překážku. Tato hůl se také nazývá orientační a dá se do ní nainstalovat vysílačka, která je schopna spustit elektronické informační zařízení, např. při příjezdu tramvaje nevidomý zmáčkne tlačítko na holi a z amplionku umístěném na tramvaji se ozve jaké je to číslo a kam jede.

Bílé hole mohou být *skládací, teleskopické* a v kombinaci skládací a teleskopické. Dále je dělíme podle funkce, a to *signalizační* – bílá barva signalizuje, že se jedná o nevidomou osobu, *ochranné* – upozorňuje na překážky, *orientační* – umožňuje nevidomému samostatný pohyb v terénu, *opěrné* – slouží jako opora při fyzickém problému (srov. Finková, 2011, s. 71, Stejskalová in Jurkovičová a kol., 2010, s. 80-81).

Vodící pes -Stejskalová (in Jurkovičová a kol., 2010, s. 83) uvádí, že „*vodící pes je zákonem považován za „kompenzační pomůcku“ pro samostatný pohyb osob s těžkým zrakovým postižením.*“ Pro výcvik se nejčastěji používá plemeno zlatý retrívr, labrador a německý ovčák. Tyto plemena jsou vybírána pro své předpoklady pro výcvik k vodění zrakově postižených, a to především pro schopnost naučit se velké množství povelů, a zapamatování si často používané trasy daného jedince. V České republice jsou dvě výcvikové místa, a to v Brně a Praze. Výcvik vodícího psa trvá cca 1,5 roku a nevidomému je předáván se speciálním postrojem. Hlavním úkolem vodícího psa je pomoc nevidomému při orientaci v terénu. Z těchto důvodů jsou na stránkách (www.sons.cz) zveřejněny pokyny, jak se chovat při setkání s těmito pomocníky, a co nikdy nedělat – nesahat, nevolat, nehvízdat, atd. (srov. Finková, 2011, s. 74, Stejskalová in Jurkovičová a kol., 2010, s. 83).

Dálkový ovladač - VPN01 a VPN03 zabudovaný do hole se používá pro spuštění elektronických zařízení, která jsou umístěna na budovách úřadů, škol a organizací a podávají základní informace o daném objektu, na dopravních prostředcích informují o čísle a směru jízdy daného prostředku, na přechodu spouští zvukový signál pro chodce.

Orientační majáček - (OHN) je elektronické zařízení, které se ovládá výše uvedenými ovladači a informuje o příslušném objektu. Dalšími nepostradatelnými pomocníky jsou – tyflosonary, vodící linie, signální a varovné pásy, ozvučení křižovatek, atd. (Finková, 2011, s. 72-73).

Pomůcky pro výuku

Braillovo písmo - „*Výchova slepců našla konečně východ ze slepé uličky, ve které se potácela*“ napsal Villey (1940, s. 19) o vytvoření Braillova písma, které je jednou ze zásadních pomůcek pro nevidomé. Komunikace nevidomých s nejbližším okolním světem spočívá především v používání hmatu. Od nepaměti si museli takto postižení lidé své okolí a věci značit různými značkami, které je upozorňovali na danou věc, nebo informovali o jejich okolí. Je tedy logické, že již od prvních pokusů vytvořit písmo pro nevidomé byl využíván hmat. „*Většinou to byli sami nevidomí, kteří neměli možnost se vzdělávat, něco si přečíst či něco napsat, a tak si sami vyráběli různé typy písma či značení, které by jim usnadnily orientovat se v prostředí a věnovat se své práci.*“ Jedním z nich byl i Francouz Louis Braille, který je autorem Braillova písma, které se oficiálně používá od roku 1850, a od roku 1932 celosvětově až dodnes (Finková, 2011, s. 9-10). Braillovo písmo je dnes neodmyslitelnou pomůckou v každodenním životě každého nevidomého jedince, a jeho pomocí označené např. léky, klávesnice, ovládací panely výtahů, informační tabule atd., přispívají k jeho samostatné orientaci. Keblová (1995, s. 14) podotýká, že i v době rozšiřování moderních pomůcek není možné vyloučit pomůcky klasické.

2 PODPORA A POMOC RODINÁM S DĚTMI SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Vývoj zrakově postiženého dítěte a rozvoj jeho osobnosti a dovedností nezáleží jen na jeho dispozicích. Hlavní roli v jeho výchově a začlenění do společnosti hrají znalosti rodičů a jejich důsledná a trpělivá péče, která vyžaduje velkou míru obětavosti a sebezapření (Smýkal, 1980, s. 6). Zraková vada dítěte ovlivňuje nejen vývoj fyzický a psychický, ale má také velký vliv na rozvoj osobnosti pro celý budoucí život, a proto je vztah zralosti a míry rozvoje poznávacích procesů na prvním místě při jeho výchově (Vágnerová, 1995, s. 11). Pro dosažení těchto cílů přispívá „*soustava služeb a programů poskytovaných dětem ohroženým v sociálním, biologickém a psychickém vývoji, dětem se zdravotní postižením a jejich rodinám, s cílem předcházet postižení, eliminovat nebo zmírnit jeho důsledky a poskytnout rodině, dítěti i společnosti předpoklady sociální integrace*“ (Hradílková, 1988, s. 6).

2.1 Raná péče až adolescence

Narození zrakově postiženého dítěte do rodiny přináší mnoho bolestných chvil. Rodiče musí učinit rozhodující a správný postoj k jeho aktivní výchově bez škodlivého soucitu, rozmazlování a stavění ho do výjimečné pozice v rodině. V opačném případě se dítě stane obětí nekontrolovaných citů, které mu v budoucnu přinesou jeho nepřipravenost na bezohlednost okolního světa (Smýkal, 1980, s. 6). Jesenský (1982, s. 11) cituje staré filosofy, kteří říkali: „*Nic není v mysli, co dříve nebylo ve smyslech.*“ Autor touto větou vyzdvihuje, že vjemové smysly jsou základem poznání pro každého člověka. Pokud je tedy některý ze smyslů postižen, je třeba posilovat a cvičit zbývající funkční smysly. Názor, že pokud je některý vjemový smysl postižen ostatní jsou spontánně vyvinuty lépe jako přirozená kompenzace, je milný a nesprávný. Proto je potřeba začít s jejich rozvojem a posilováním co nejdříve.

Kojenecký věk je obdobím značného rozvoje motoriky, motorických dovedností a vývoje poznávacích procesů a socializace. U zrakově postiženého dítěte dochází v tomto rozvoji k značnému vývojovému opoždění, a proto „*závisí na aktivitě jiných lidí, na tom jaké podněty mu zprostředkují a učiní dostupnými, když toho samo není schopné*“ (Vágnerová, 1995, s. 66). Je tedy velmi důležité a rozhodující v pozdějším věku, aby stimulace jakéhokoliv zbytku zraku a ostatních vjemových smyslů začala v raném věku, neboť pokud nej-

sou vytvořeny potřebné nervové spoje lze pozdější vývoj těžko dohnat (Skalická in Hradílková, Květoňová-Švecová, Vachulová, 1988, 50-51). Autorka rozděluje nácvik do deseti fází, které by měli rodiče dodržovat podle možností a potřeb dítěte. Na dítě by neměli spěchat, čekat déle na jeho reakci, poskytnout mu dostatek času a odpočinku, motivovat ho, aby každá činnost pro něho byla zábavou a hrou.

Hra zůstává dominantní aktivitou i v **období předškolního věku**, kdy začíná rozvoj intelektu a jemné motoriky. Rodiče by měli dítěti uspořádat pokoj tak, aby bylo schopno se v něm samo orientovat, předkládat předměty určené k praktickým činnostem a rozvíjet jeho sebe-obsluhu, přičemž by měli nechat dítě rozvíjet fantazii a představivost, které jsou hlavními pomocníky při zmapování věcí a terénu (Květoňová-Švecová, 1998, s. 52). Vedle rozvoje intelektu a motoriky nelze zapomenout na rozvoj socializačního vývoje, který bývá zvláště rodiči opomíjen a dítě preferuje stereotyp a závislost na domácím prostředí. Nezbytný je tedy rozvoj regulace chování a respektování obecně uznávaných norem, což by mělo být prosazováno rodiči při rozvoji osobní identity dítěte a pro jeho snazší orientaci v sociálním prostředí. Takto připravované dítě má „snadnější“ aklimatizaci při vstupu do mateřské školy (Vágnerová, 1995, s. 96-99).

Autorka dále píše, že „*nástup do školy je důležitým sociálním mezníkem*“ a u „*postižených dětí funguje i jako potvrzení určité úrovně normality*“ (s. 111), a proto příchod **školního věku** přináší především rodičům zásadní mezník v rozhodování, zda dát dítě do školy pro zrakové postižené, nebo dítě integrovat do běžné školy. Není snadné posoudit, kterou variantu dítě zvládne snáze, jelikož zrakové postižení přináší nerovnoměrné rozvinutí schopností a dovedností, které jsou potřebné pro zvládnání školních nároků. Zvládnání těchto nároků závisí na řadě faktorů spojených s genetickou dispozicí a prostředím v němž dítě vyrůstá, a jeho zrakové postižení může negativně ovlivnit obě tyto složky (Vágnerová, 1995, s. 112-113). Je tedy nutné dát dětem dostatečný prostor k seberealizaci, vyjádřit jim podporu a porozumění a ujistit je o své empatii, a to především při konfrontaci s okolním světem a ujištěním, že jsou rovnocennými partnery svých vrstevníků, kteří nemají zrakové postižení (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 90-91).

Nástup **puberty** nebývá jednoduché zvládnout u dětí bez postižení, natož s postižením zrakovým. Zde je vliv rodičů a celé rodiny zásadní hned v několika směrech. Názory a pohledy samotného dítěte bývají v období puberty velmi kritické nejen k okolí, ale především k sobě samému, a často vedou ke kritickému přístupu vůči svému postižení.

Mezníkem tohoto období je volba povolání. Rodiče se snaží pomoci svým dětem při hledání budoucího povolání a motivují je v před-profesní a profesní přípravě, k zvládnání kompenzačních pomůcek, k samostatnosti při pohybu terénem a sebe-obslužné činnosti, aby byly v budoucnu schopni zvládnout běžný život. Je však nemálo rodičů, kteří čekají rozhodnutí od školy, a snaží se místo motivace udržovat dítě v infantilitě a závislosti na nich (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 92-93).

Adolescence je nejen mezníkem mezi ukončením povinné školní docházky a přípravou na profesní období, ale také obdobím poslední šance zařadit se mezi vrstevníky, ať už se stejným postižením nebo zdravé a uvolnit se ze závislosti na rodičích a rodině. Uvolnění a osamostatnění bývá ovšem velmi často omezováno postižením jedince a obtížné prosazení těchto potřeb může vést až k jeho deprivaci, a to zejména při absenci základních sociálních zkušeností. V tom případě zůstávají rodiče a rodina jistější a bezpečnější zázemí. Často však nejde *„o primární důsledek samotného zrakového handicapu, ale o souhrn psychosociálních vlivů, zejména rodiny, která tuto variantu od počátku vývoje preferuje a počítá s ní“* (Vágnerová, 1995, s. 153).

2.2 Služby a pomoc při výchově

Výchova zrakově postiženého dítěte je velmi nesnadná a bez pomoci odborných poradců většina rodičů této výchovy není schopna, a proto čím dříve vyhledají odbornou tyflopedickou poradnu, o to dříve se vyrovnají s tímto psychickým zraněním. Vyrovnaný a silný psychický postoj je nesmírně důležitý při následné výchově, jelikož dítě by nemělo z chování rodičů vycítit, že jim jeho zraková vada způsobuje nadměrné starosti, a že se za něho dokonce stydí. To by mohlo vyvolat negativní postoj a přístup dítěte k rodičům. Je tedy potřeba vyhledat a využít všech dostupných informací a zaměřit se na výchovu a budoucnost dítěte (Smýkal, 1980, s. 7-8). Jesenský (1982, s. 54) dodává, že *„zrakově postižené děti v důsledku nesprávného působení rodičů nebo shodou jiných okolností zůstávají izolovány“* a *„jejich pozdější vrůstání do společnosti bývá z pravidla vážným problémem.“*

Střediska rané péče mají za úkol pomáhat rodinám s dětmi (do čtyř let dětem se zrakovým postižením, do sedmi let dětem s postižením kombinovaným). Jsou vedeny základním týmem speciálních pedagogů, který je doplňován odborníky z jiných profesí např. pediatry, psychiatry, neurology, zrakovými terapeuty atd. Střediska mají tři základní pilíře služeb:

- ↳ včasná diagnostika a rozpoznání postižení,
- ↳ péče a terapie pro dítě,
- ↳ poradenství pro rodiče.

Na těchto základech se formují služby poskytované klientům, a to:

- ↳ *návštěvy pracovníků v rodině postiženého dítěte,*
- ↳ *ambulantní péči,*
- ↳ *rehabilitační pobyty pro rodiny,*
- ↳ *odborné semináře.*

Činnost těchto středisek se opírá o neurobiologické výzkumy, které prokazují, že mozkové buňky dítěte v raném věku umožňují velký rozvoj náhradních kompenzačních mechanismů, a proto je velmi důležité začít s odbornou péčí co nejdříve. Bohužel pro mnoho rodičů a dětí je dostupnost této péče složitá, neboť v naší republice je pouze sedm Středisek rané péče, a to v krajských městech (Brno, České Budějovice, Liberec, Olomouc, Ostrava, Plzeň a Praha). Na jejich činnost by měla navazovat pomoc pro postižené děti a žáky ve speciálně pedagogických centrech. Tato koordinace ovšem není stále ideální, ale postupně se zdokonaluje (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007, s. 88). A tak i přes všechna úskalí zůstává stěžejním cílem středisek rané péče „*doprovázení rodiny k dalšímu poskytovateli služeb - vzdělávací instituci. Takto je zajišťována návaznost péče a podpora integrace dítěte s postižením*“ (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 70).

Speciálně pedagogická centra pro zrakově postižené

Po dovršení daného věku přecházejí zrakově postižené děti do speciálně pedagogických center, kde jsou evidovány a vedeny až do 15ti let. Speciálně pedagogická centra řeší především vzdělávání těchto dětí. Na základě diagnostického a prognostického hodnocení celkového stavu a vývoje postižení stanovují rehabilitační postupy, které jsou vytvářeny pro každého jedince velmi důkladně a individuálně. Je třeba posoudit nejen specifickou v osvojování učiva, ale také psychické zvláštnosti a specifické odlišnosti při zrakovém vnímání. Výsledkem je rozhodnutí ve které škole se bude dítě vzdělávat, zda ve speciální škole nebo je schopno navštěvovat běžný typ školy. Prvořadým úkolem každého rozhodnutí zůstává adaptace a následná integrace (Monatová, 1994, s. 89).

Činnost speciálně pedagogických center je zaměřena z velké části na děti, které navštěvují běžné vzdělávací instituce, jelikož ve školách pro zrakově postižené se předpokládá kvalifikovaný pedagogický sbor, který je odborně vyškolen v metodice a postupech při výuce. Centra nabízejí širokou škálu služeb, které je možno využít podle potřeb žáka, jeho rodiny nebo konkrétní školy kterou navštěvuje. Nabízené služby jsou např.:

- ↳ výcvik a nácvik používání kompenzačních pomůcek a specifických činností,
- ↳ nácvik sebe-obsluhy a podpisu,
- ↳ smyslová výchova a tyflografika,
- ↳ nácvik samostatného pohybu a orientace v prostoru,
- ↳ rozvoj matematických představ, atd.

Tyto služby jsou určeny zrakově postiženým dětem od tří let do ukončení povinné školní docházky. Jsou však případy, kdy těchto služeb využívá i student střední školy. (Finková, 2011, s. 100-101).

Poradenství ve speciálně pedagogických centrech zajišťují dva speciální pedagogové, sociální pracovník a psycholog. Služby centra mohou využívat rodiče s dětmi:

- ↳ v předškolním věku – výcvik smyslů a nácvik sebe-obslužných návyků,
- ↳ ve školním věku – nácvik používání kompenzačních pomůcek nebo aktivit, které se běžně nevyučují ve škole, atd.

Těchto aktivit a nácviků lze využívat:

- ↳ ambulantně,
- ↳ návštěvami pracovníků centra – doma nebo ve škole,
- ↳ diagnostickými pobyty.

Centra se řídí Vyhláškou MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Jejich hlavním úkolem je poskytovat poradenství a pomoc rodičům, pedagogům a školám při nelehké výchově a výuce zrakově postiženého dítěte (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 70-71). A jak uvádí Monatová (1994, s. 89) „*všestranná péče umožňuje zrakově handicapovaným optimální podmínky, zabezpečuje pro ně přiměřenou výchovu a vzdělání, vhodnou pracovní činnost, kulturní využití a sociální nezávislost i důstojné místo v životě.*“

2.3 Vzdělání zrakově postižených

Vzdělávání a výuky zrakově postižených jedinců je specifická a pro dosažení úspěchu ve vzdělávacím procesu je potřeba dodržovat určitých zásad. Je tedy nezbytné, aby si každý vyučující vytvořil vlastní strategii práce, jinak jeho výuka zrakově postiženého žáka bude velmi náročná. Pro dobrou spolupráci při výuce s žákem nebo studentem je tedy důležité, aby si učitel zjistil potřeby, nároky a možnosti daného jedince a podle toho vedl výuku (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 101).

Pro vzdělávání a výuku zrakově postižených je důležitá aktivace náhradních analyzátorů. Tento proces aktivace se děje za pomoci **tyflodidaktiky**, která je jednou z hlavních disciplín **tyflopédie**, a jak říká Ludíková (1989, s. 20) „zkoumá všeobecné zákonitosti vyučovacího procesu zrakově postižených, pojednává o podstatě vyučování těchto osob, jeho cílech, obsahu, zvláštěnostech vyučovacího procesu, o vyučovacích zásadách, metodách, organizačních formách a prostředcích, které se při výuce těžce zrakově postižených používají.“ Pedagog při zprostředkování výuky využívá nejvíce metody s využitím sluchu, tedy metody slovní, rozdělené na monologickou a dialogickou část, která obsahuje vysvětlování a popisování, a metody s využitím hmatu – **tyflografiky** (Ludíková, 1989, s. 21-22). V rámci výuky typografickou metodou se zrakově postižený jedinec učí pomocí grafiky vnímat a aktivizovat představivost o předmětech, myslet a rozlišovat prostorové představy (Jesenský, 1988, s. 5-7). A jak uvádí Čajka (1986, s. 16) vyučovací metoda je „*cílevědomý a promyšlený způsob nebo postup, který učitel s využitím speciálních učebních pomůcek realizuje při dosahování stanovených výchovně – vzdělávacích cílů.*“

V současné době je možné využít dvou způsobů vzdělání žáků a studentů se zrakovým postižením, a to formou speciálního vzdělávání nebo formou vzdělávání integrovaného. Záleží tedy na rodičích a dětech, pro kterou formu vzdělání se rozhodnou. V posledních letech je více žádanou alternativou **integrace**. Tuto formu vzdělání upravuje „*Vyhláška č. 73/2005 Sb.*“, o vzdělávání, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, kde nabízí dvě možnosti integrovaného vzdělání, a to integraci individuální, která je využívána častěji a integraci skupinovou, pro kterou je potřeba vytvořit speciální třídu na dané základní škole. Nezbytnou součástí je vybavení školy speciálními pomůckami a informovanost vyučujících o rozsahu postižení a potřebách nevidomého dítěte (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007, s. 80).

K úspěšné integraci nevidomého žáka v běžném vzdělávacím institutu vede několik faktorů, které je potřeba dodržet, a to:

- ↪ týmová práce učitelů,
- ↪ seznámení spolužáků s postižením,
- ↪ spolupráce rodičů,
- ↪ spolupráce ostatních odborníků.

Integrace na běžné škole je pro nevidomé dítě do jisté míry velkým přínosem, a to především v oblasti budoucí socializace. Naproti tomu je **speciální škola** pro zrakově postižené plně připravena a vybavena pro vzdělávání a výuku jednotlivých předmětů za pomoci kompenzačních, didaktických a optických pomůcek. Disponuje upraveným prostředím pro pohyb zrakově postižených osob, pedagogickým sborem a personálem, který je plně informován, vyškolen a způsobilý pracovat s nevidomými dětmi. Při těchto školách je často možnost využití internátního pobytu s působností speciálně pedagogického centra, které mohou využít nejen žáci, ale i rodiče a vyučující. Je tedy na zvážení rodičů, do kterého vzdělávacího prostředí svoje dítě umístí (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 100-101).

Na vstup do základní školy připraví nejlépe zrakově postižené dítě **speciální mateřská škola**, jejíž legislativa je „*vymezena Vyhláškou 127/1997 o speciálních školách a o speciálních mateřských školách. Tato vyhláška stanoví typy speciálních škol a speciálních mateřských škol,*“ jejich zřizování a zrušování, zařazování a počet dětí a žáků ve třídě, jejich zvláštnosti a organizaci a v neposlední řadě také ubytování a pobyt dětí a žáků v internátních školách. Speciální mateřská škola klade zvláštní důraz na rozvoj a osvojení specifických a manuálních dovedností, a to:

- ↪ stimulaci zraku,
- ↪ sluchové vnímání,
- ↪ nácvik a rozvoj haptizace,
- ↪ nácvik čichu a chuti,
- ↪ samostatný pohyb a prostorovou orientaci.

Všechny činnosti jsou prováděny a rozvíjeny za pomoci kompenzačních pomůcek a speciálních hraček. (Květoňová–Švecová1998, s. 48). Bohužel mnozí rodiče jsou přesvědčeni

„že v jejich rodině jsou vytvořeny nejlepší podmínky, že láska rodičů postačuje vyřešit výchovné problémy“ a „s návštěvou MŠ otálejí.“ Neuvědomují si, že „předpoklady k pozvolnému zapojení do práce školního typu“ může získat jejich dítě jen v mateřské škole (Smýkal, 1988, s. 145).

Nástup do **základní školy** je pro každé dítě zásadním mezníkem v jeho dalším vývoji. Pro vstup do školy je potřebná správná diagnostika školní zralosti, která odhalí rozumovou, tělesnou i sociální připravenost dítěte. U dětí se zrakovým postižením bývají tyto složky připravenosti na nižší úrovni, a proto by si jejich rodiče měli dobře zvážit nejen vhodnou dobu nástupu do školy, ale i vhodné školské zařízení. Mezi faktory, které by měly ovlivňovat tato rozhodnutí, patří především:

- ↪ osobnostní rysy dítěte (závislost na rodičích, komunikace s jinými osobami, navázání vztahů, atd.),
- ↪ umístění školy (u speciální školy je často potřeba umístění dítěte na internát, je třeba zvážit, zda to zvládne),
- ↪ vybavení školy (materiální a personální), atd.

Někteří rodiče vnímají umístění dítěte do speciální školy jako znásobení stigmatizace nejen dítěte, ale i celé rodiny a často se rozhodnou pro běžnou školu aniž by brali na zřetel nesprávnost svého rozhodnutí. „*Při integraci žáka se zdravotní postižením do běžné základní školy se ředitel školy, který o přijetí rozhoduje se souhlasem zákonného zástupce dítěte, řídí vyhláškou MŠMT ČR č. 73/2005 Sb. Školského zákona, pro žáka/studenta je vypracován individuální vzdělávací plán, který je dvakrát ročně vyhodnocován,*“ a v rámci edukace jsou na těchto školách zařazeny předměty speciální péče k potřebám žáků se zrakovým postižením (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 101).

V současné době není mnoho **středních škol** pro zrakově postižené, ale je dostačující. Studenti si mohou vybrat odborné učiliště, střední odbornou školu, gymnázium, konzervatoř, atd. Předností těchto speciálních škol je jejich vybavenost, přizpůsobené prostředí zrakově postiženým a nabídka oborů, které jsou přizpůsobeny zájmu a poшту studentů a v neposlední řadě trhu práce. Negativem je určitá izolovanost od intaktní společnosti, jelikož studium na těchto školách předpokládá nástup na internát. Internát bývá zpravidla součástí dané školy, díky čemuž vzniká určitá izolovanost zrakově postižených studentů od okolí. Spousta studentů se tedy pokouší studovat formou integrovaného vzdělávání. Tato cesta ovšem přináší nemalá úskalí ve formě nepřipravenosti a nevybavenosti škol pro zrakově

postižené studenty a otevírá otázku jejich možnosti uplatnění studovaného oboru na trhu práce (srov. Finková. 2011, s. 90-92, Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 102).

Studovat na **vysoké škole** lze pouze formou integrovaného vzdělávání. Podmínky k optimálnímu studiu na jednotlivých fakultách a katedrách pomáhají vytvořit střediska pro pomoc studentům s postižením (ČVUT v Praze – Tereza, Masarikova univerzita v Brně – Teiresias, Karlova univerzita – Laboratoř Carolina, Univerzita v Hradci Králové - Tyflo-kabinet, Univerzita Palackého v Olomouci – Centrum pomoci handicapovaným, Vysoká škola báňská Technické univerzity v Ostravě – Slunečnice) (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 103).

„Smutnou skutečností mnohdy bývá, že ukončení studia ať již vysokoškolského, nebo středoškolského je obtížné najít uplatnění v oboru, což pro člověka, který může žít v relativní sociální izolaci, je značně neutěšené a traumatizující“ (Květoňová–Švecová, 2008, s. 56).

3 PODPORA A POMOC DOSPĚLÝM JEDINCŮM SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

U dospělého jedince lze zrakové postižení rozdělit do dvou rovin, a to na období vzniku, tedy zda je nevidomý od raného dětství, nebo postižení získal až v dospělosti, a to úrazem nebo postupnou ztrátou zraku. Tyto situace ohrožují saturaci základních psychických potřeb, jako je osamostatnění se, založení rodiny, otevřená budoucnost a hlavně potřeby pracovní aktivity, která se často obtížně uplatňuje, i když má jedinec kvalifikované vzdělání a předpoklady pro vykonávání dané profese (Květoňová – Švecová, 1998, s. 61).

3.1 Dospělost a integrace

Dospělost přináší do života každého člověka touhu osamostatnit se, najít si partnera, založit rodinu, dosáhnout úspěchu na poli pracovním. U zrakově postiženého jedince nabírají tyto touhy širšího významu, a to především v oblasti partnerského vztahu a rodičovství. Získáním partnera, vstupem do manželství a případným rodičovstvím si mnoho nevidomých „saturuje potřebu kompenzace stigmatu daného zrakovým defektem v sociální rovině,“ což jim „přináší určitou sociální prestiž a uspokojení“ (Vágnerová, 1995, s. 163). Bohužel potencionální rodičovství nebývá u zrakově postižených jedinců jednoduché, a tak tlak na bezdětnost, ať už ze strany institucí nebo lékařů, „může handicapovaný dospělý interpretovat jako limitování jeho osobní svobody zdravými,“ jelikož zde hraje velkou roli skutečnost, „že realizované rodičovství lze interpretovat jako projev normality, tj. přibližuje zrakově postižené dospělé zdravým“ (Vágnerová, 1995, s. 165).

Ovšem nejen prosazováním osobního života, ale především vyrovnání se a akceptování zrakového postižení, posilování samostatnosti a soběstačnosti, začlenění se do společenského a pracovního života vede k integraci nevidomého jedince do intaktní společnosti, a k vytváření hodnot v dané společnosti. K těmto účelům slouží sociální a pracovní rehabilitace, která napomáhá společensko-právní adaptaci a vytváření rovnocenných a rovnoprávných podmínek. Nezřídka bohužel dochází k segregaci nevidomého v důsledku non-akceptovatelnosti zrakového postižení samotným postiženým, a to především při získání slepoty až v dospělosti (Jesenský, 1992, s. 25).

„Ke ztrátě zraku v dospělosti může dojít v různém stupni a formě (typu), ale i různým způsobem,“ a to nejčastěji při postižení sítnice u diabetu, dále při úrazech, glaukomech, nádorových onemocněních, degenerativních procesech, ale i vlivem vrozených a dědičných

zhoršujících se vad (Čálek in Čálek, Cerha, Holubář, 1992, s. 143). Autor dále popisuje tři stádia vyrovnávání se s nastalou životní situací, a to:

- ↳ počáteční šok – sdělení diagnózy, duševní otřes, který může trvat i několik dní,
- ↳ reaktivní deprese – truchlení nad ztrátou zraku, možnost sociální tendence, agrese, utrpení až deprese,
- ↳ reorganizace – vyrovnání se s realitou, snaha o osamostatnění se, přizpůsobení se nové situaci.

Autor dále poukazuje na závažnou překážku, a to non-akceptaci zrakové vady, a tedy možnou blokaci při osvojování nových dovedností a používání pomůcek.

U osob později osleplých, které přišly o zrak po dokončení jejich znalostí, dovedností a prostorové představivosti o pohybu v prostoru je nutné, aby se u nich nastolila znalost pohybu bez použití zrakového vjemu. Základní předpokladem k samostatnosti je nácvik sebe-obsluhy a nácvik techniky dlouhé hole pro orientaci v terénu. „*Možnost samostatně se pohybovat v prostoru je jedním z nepopiratelných práv každého člověka. Těžce zrakově postižení jsou většinou nuceni se pohybovat po naučených trasách za pomoci různých technických pomůcek,*“ a přesto je mnoho nevidomých, kteří odmítají tuto rehabilitaci a naučí se pouze jednu až dvě cesty, což je postupem času přivádí do izolace od okolního světa (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007, s. 127). Autorky dále uvádějí, že pokud zrakově postižený podstoupí rehabilitační a výchovně-vzdělávací proces se vzdělanými odborníky je schopen si poradit na základě získaných znalostí a zkušeností natolik, že nemá pocit osobního selhání.

Ztráta zraku a její vliv na jedince je individuální a hlavním faktorem, který ovlivňuje jeho další vývoj a rozvoj je nejen doba vzniku vady, věk a progresse postižení, ale i dosažené vzdělání, pracovní zaměření a zařazení, rodinné, partnerské a sociální vztahy. U později osleplých se v krátké době po ztrátě zraku objevuje úzkost, pocit neschopnosti a strach. Je tedy nanejvýš důležité, aby co nejdříve započala podpora v akceptaci zrakové vady, podpora sebe-obsluhy a soběstačnosti, samostatnosti jak v pohybu, tak v prostorové orientaci, aby byl jedinec schopen co nejlepšího a plnohodnotného společenského a pracovního uplatnění (Cerha in Čálek, Cerha, Holubář, 1992, s. 229-230).

Nejen v raném věku nebo dospělosti, může člověk získat zrakové postižení. V období kdy končí pracovní aktivita jedince, přichází nejen důchod a zasloužený odpočinek po celoživot-

votní práci, ale ve většině případů přichází zdravotní problémy. Zrakové postižení je jedním z nich a má souvislost především s vyšším věkem. Bohužel v tomto věku upadají zrakově postižení do pasivity a podléhají depresím, a jelikož se v naší republice nevěnuje odpovídající pozornost problematice života ve stáří se zrakovým postižením, nejsou schopni akceptovat a přizpůsobit se nové situaci a zachovat si životní aktivitu a energii (Květoňová – Švecová, 1998, s. 64).

U zrakově postižených se setkáváme s různými životními osudy ať už pozitivními nebo negativními, ale nelze je generalizovat, jelikož „*obecný model vývoje zrakově handicapovaného jedince je pouhou abstrakcí mnoha lidských osudů a jako takový má význam pouze pro základní orientaci v problému*“ (Vágnerová 1995, s. 167).

3.2 Zaměstnání a sociální pomoc

Společenské a **pracovní uplatnění** zrakově postižených lidí se odráží na sociální a ekonomické úrovni dané společnosti. Nezanedbatelným ukazatelem je kultura a etika vycházející z tradic a ovlivňující danou situaci. Spektrum pracovního uplatnění zrakově postižených je třeba posuzovat individuálně z hlediska postižení (Cerha in Čálek, Cerha, Holubář, 1992, s. 234-235)

Zaměstnávání zrakově postižených, tedy osob se zdravotním postižením je upraveno legislativně v zákoníku práce podle § 67 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, který definuje osoby se zrakovým postižením, kterým je poskytována zvýšená ochrana na trhu práce. Osoby se zdravotní postižením jsou ty fyzické osoby, kterým orgán sociálního zabezpečení uznal:

- a) zdravotní znevýhodnění – osoby zdravotně znevýhodněné (OZZ), zdravotní stav dlouhodobě nepříznivý, zachována schopnost vykonávat soustavné zaměstnání, ale podstatné omezení výkonu současného i budoucího zaměstnání,
- b) invaliditu prvního stupně – osoby se zdravotním postižením (OZP), pokles pracovní schopnosti v rozmezí 35 – 49%,
- c) invaliditu druhého stupně – osoby se zdravotním postižením (OZP), pokles pracovní schopnosti v rozmezí 50 – 69%,
- d) invaliditu třetího stupně – osoby se zdravotním postižením (OZP), pokles pracovní schopnosti minimálně o 70% a více.

Jedinec, který je uznán zdravotně postiženou osobou, dokládá tuto skutečnost potvrzením nebo posudkem vydaným orgánem sociálního zabezpečení (dostupné na [www: <http://portal.mpsv.cz/sz/>](http://portal.mpsv.cz/sz/), dostupné na [www: <http://www.cssz.cz>](http://www.cssz.cz)).

Před rokem 1989 fungovalo v podnicích a organizacích neoficiální zvýhodnění zdravotně postižených na daná pracovní místa. V důsledku nové politické změny nastala výrazná diversifikace na trhu práce pro zrakově postižené osoby a tento systém zkolaboval. Dnes spočívá pracovní uplatnění zrakově postiženého na ochotě „*zaměstnavatele podstoupit obtíže spojené s přizpůsobením pracovního místa, případně pracovní náplně zrakově postiženému*“ (Květoňová in Doležal, Vítková, 2007, s. 64). Práva a povinnosti zaměstnavatelů jsou ustanovena v § 79 a 81 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (dále jen zákona o zaměstnanosti). Podle § 75 zákona o zaměstnanosti je tvořena vazba chráněného pracovního místa a podle § 78 zákona o zaměstnanosti mají zaměstnavatelé možnost žádat o příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením (dostupné na [www: <http://portal.mpsv.cz/sz/>](http://portal.mpsv.cz/sz/)).

Před již zmiňovaným rokem 1989 měli zrakově postižení možnost pracovat vesměs jako učitelé hudby, telefonisté na ústřednách nebo maséři, což neznamenovalo, že by nezvládli jiné zaměstnání, ale dostupnost studijních možností mimo speciální školy byla omezena nebo spíše nemožná. Integrace do škol běžného typu byla zrakově postiženým jedincům umožněna pouze ve výjimečných případech. Naopak dnes je integrace do běžných škol vyhledávána a pozdější návaznost na střední a vysokou školu otevírá zrakově postiženým novou cestu na trh práce. V současnosti není tedy nemožné potkat zrakově postižené programátory, překladatele, pedagogy nebo právníky. Ti odvážnější se pouštějí i do podnikání. Bohužel i přes to je nezaměstnanost zrakově postižených až 80%. Chyba je jak na straně nevidomých, tak na straně zaměstnavatelů. Nežřídka se zaměstnavatelé obávají, že kdyby byli s postiženým zaměstnancem nespokojeni nemohli by ho propustit, aby nebyli obviněni z diskriminace. „*Tyto obavy jsou však zcela liché,*“ jelikož „*i na zdravotně postižené se vztahuje zkušební lhůta*“ (Kavalírová, 2012, s. 36-37).

Přes to všechno je vidět snaha zaměstnavatelů zdravotně postižené zaměstnávat, neboť většina z nich má kladné zkušenosti s jejich zaměstnáváním a považuje vstup nebo návrat do zaměstnání za prioritní motivaci pro zrakově postižené, což je společensky prospěšné nejen pro zaměstnavatele, ale především pro samotné nevidomé (Květoňová in Doležal, Vítková, 2007, s. 66). Tato snaha s sebou přináší nejen úpravu pracovních pomůcek a teré-

nu pracoviště, na které má nevidomí nastoupit, ale i proškolení zaměstnanců, se kterými bude spolupracovat, o tom jak se k němu chovat nebo nechovat v dané situaci. Pro příklad: pokud osoba odchází z místnosti, měla by nahlásit, že odchází, popřípadě kdy přijde, aby nevidomý nemluvil na prázdnou židli. Naopak pokud kdykoliv vstoupí do místnosti, měl by nahlásit své jméno, aby nevidomý spolupracovník věděl, kdo vstoupil do místnosti. Pro zapracování nevidomého do pracovního procesu je tedy klíčovým faktorem oboustranná komunikace a tolerance na daném pracovišti a jeho okolí (Kavalírová, 2012, s. 36-39).

I přes veškerou snahu je vzhledem k vysokému procentu nezaměstnanosti a značnému procentu omezení výkonu a výběru zaměstnání u nevidomých zapotřebí **sociální podpory** od státu. Podpora a pomoc se uskutečňuje prostřednictvím legislativy v různých oblastech, a to především finančními dávkami v podobě invalidního důchodu, příspěvku na péči, mobilitu a pořízení speciálních pomůcek. Dále jsou to úlevy na dani, průkaz zvláštních výhod (TP, ZTP, ZTP/P) nebo bezbariérové úpravy, atd.

Invalidní důchod je rozdělen do tří stupňů, a o jeho vyplácení rozhoduje Okresní správa sociálního zabezpečení (OSSZ) po předložení žádosti oprávněnou osobou, a to podle místa trvalého bydliště (Pražská zpráva sociálního zabezpečení (PSSZ), Městská zpráva sociálního zabezpečení Brno (MSSZ)).

Příspěvek na péči je rozdělen do čtyř stupňů závislosti, a je pro osoby s dlouhodobým nepřiznivým zdravotním stavem, které potřebují pomoc jiné osoby pro zvládnutí základních životních potřeb. Pomoc hrají z tohoto příspěvku osobám, které si sami určí (osoba blízká, asistent sociální péče, atd.). Příspěvek vyřizuje krajská pobočka Úřadu práce ČR po předložení žádosti.

Dávky pro osoby se zdravotním postižením obsahují příspěvek na dopravu a na zvláštní kompenzační pomůcky. Poskytovány jsou pravidelně jednou za měsíc. Dávky vyplácí krajská pobočka Úřadu práce ČR po předložení žádosti.

Průkaz osoby se zdravotním postižením je rozdělen na tři typy:

- ↳ TP – těžké postižení - nárok na místo sezení v MHD, přednost při vyřizování osobních záležitostí na úřadech,
- ↳ ZTP – zvláště těžké postižení – bezplatná doprava MHD, 75% sleva na vnitrostátní dopravu, atd.,

- ↳ ZTP/P – zvláště těžké postižení/průvodce – bezplatná přeprava průvodce nebo vodícího psa, atd.

„Lidem se zrakovým postižením je určena celá škála služeb.“ Především to jsou „registrované sociální služby, které fungují podle zákona č. 108/2006 Sb,“ které lze nalézt na stránkách MPSV v registru poskytovatelů sociálních služeb, kde lze nalézt služby rozdělené podle místa působnosti, druhu služby, formy služby (terénní, ambulantní, pobytová) a věkové kategorie (Michálek, Vondráčková, 2013, s. 31).

3.3 Organizace pro zrakově postižené

Služeb pro zrakově postižené je potřeba mnohem více, než je státní sektor schopen pokrýt a poskytnout, a proto jsou doplněny nestátními a neziskovými organizacemi.

Po sloučení České unie nevidomých a slabozrakých a Společnosti nevidomých a slabozrakých v ČR vznikla v roce 1996 **Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých (SONS)**. Posláním této organizace je hájení zájmů nevidomých a těžce zrakově postižených, jejich sdružování a poskytování služeb vedoucích k jejich integraci do společnosti. Tato společnost zřídila mnohé obecně prospěšné společnosti, a za jejich pomoci a pomoci dalších poskytovatelů služeb se snaží, aby síť služeb pro zrakově postižené občany měla co nejlepší kvalitu, návaznost a dostupnost. Mottem této organizace je:

„Nejsme organizace, která za nevidomé rozhoduje a jedná, jsme nevidomí, kteří rozhodují a jednají sami za sebe.“

Využívat služeb organizace SONS mohou všechny zrakově postižené osoby, které dosáhly věku 15ti let. Snahou organizace je vyhledávat a kontaktovat nevidomé a slabozraké občany a nabídnout jim socioterapeutickou činnost realizovanou ve svépomocných skupinách a aktivizačních klubech a podpořit tak jejich zaměstnanost. Neméně důležitou snahou je odstraňování informačních a architektonických bariér, které často způsobují nemalé těžkosti v každodenním životě nevidomých jedinců. Nabídka služeb je široká a provádí se za pomoci odborných středisek SONS, která pomáhají klientům při pracovním uplatnění, při ochraně jejich práv za pomoci sociálně-právních poradců, při výběru a nácviku kompenzačních pomůcek, věnuje se digitalizaci a úpravám textů a vydávání časopisů v Braillově písmu, atd. (dostupné na [www: <http://www.sons.cz/onas>](http://www.sons.cz/onas)).

Rekvalifikační středisko Dědina je v České republice jediné svého druhu. Zprostředkovává a umožňuje lidem se zrakovým postižením rekvalifikaci a následné pracovní uplatně-

ní, a to za pomoci programu sociální rehabilitace v sociálně terapeutických dílnách. Úspěšnou metodou pro rekvalifikaci se stává práce v malých skupinách a individuální přístup ke klientovi. Rekvalifikační kurzy jsou zaměřeny na práci s počítačem, výrobu keramiky, masérství, košíkářství a tkalcovství. Pro osoby později osleplé provozuje středisko kurz čtení a psaní Braillova písma, sebe-obsluhy a prostorové orientace. Kurzy jsou placené a trvají v rozmezí 5ti až 20ti týdnů. Po celou dobu je samozřejmostí ubytování a strava. Klientem se může stát každý jedinec, který má zrakově postižení jakéhokoliv stádia, dovršil věku 16ti let a má zájem o rekvalifikaci, jak pracovní tak i sociální, která má za cíl naučit se žít samostatný a plnohodnotný život se zrakovým postižením (dostupné na [www: <http://www.dedina.cz/index.htm>](http://www.dedina.cz/index.htm)).

Pracovní rehabilitace má tedy za cíl získání a znovuobnovení pracovních schopností pro udržení si nebo získání nového zaměstnání. Bohužel *„obsah pracovní rehabilitace je v současném pojetí chápán především jako práce v chráněných dílnách, případně rekvalifikace,“* což není podle dokumentu Ucelená rehabilitace, kterou vypracovalo MPSV ČR v roce 2001, v souladu s doporučením Mezinárodní organizace práce, podle kterého má být pracovní rehabilitace obnovením pracovního potenciálu zrakově postiženého jedince a jeho připravenost pro zaměstnání na otevřeném trhu práce (Pešák in Jesenský a kol., 2002, s. 201).

Tyfloservisy jsou obecně prospěšné společnosti, které nabízejí informace, podporu a nácviky dovedností, a to lidem se zrakovým postižením, kteří hledají cestu k co možná nejsamostatnějšímu životu, jak osobnímu tak sociálnímu. Na této cestě jim pomáhá síť krajských středisek, které zabezpečují po celé České republice terénní a ambulantní sociální rehabilitaci pro nevidomé a slabozraké. Hlavním cílem těchto středisek je pomoc a podpora při *„převzetí odpovědnosti za vlastní život, samostatnost a aktivitu, využívání všech potenciálů, kterými je člověk vybaven, celospolečensky podporovat zájem o druhé, toleranci a pomoc,“* a to všem zrakově postiženým lidem, kteří dovršili věku 15ti let. Činnost společnosti Tyfloservis spočívá v poskytování rehabilitačních kurzů I. stupně, v práci s klientem, poradenství, pomoci při výběru kompenzačních pomůcek, atd.

Rehabilitační kurzy jsou zaměřeny na základní nácviky sebe-obsluhy, čtení a psaní Braillova písma, nácvik vlastnoručního podpisu, nácvik psaní na klávesnici, nácvik sociálních dovedností, atd.

Při práci s klientem je kladen důraz na individuální práci, která je prováděna podle potřeb klienta (v domácnosti, v terénu...) nebo při skupinových kurzech.

Pomoc při výběru kompenzačních pomůcek spočívá v seznámení se sortimentem pomůcek dostupných na trhu a zaškolení a nácvik pro jejich používání.

Neméně důležitým posláním Tyfloservisů je „*vybavit okolní společnost dovednostmi a informacemi, aby byla schopna odstraňovat a nevytvářet nové architektonické ani mezilidské bariéry, které by nadbytečně ztěžovaly situaci nevidomých a slabozrakých, aby byla schopna rozpoznat jejich možnosti a limity a v případě potřeby jim poskytnout konkrétní pomoc*“ (dostupné na [www:<http://www.tyfloservis.cz>](http://www.tyfloservis.cz)).

Je ovšem nutné si uvědomit, že samostatný pohyb a sebe-obsluha, čtení, psaní a pracovní uplatnění se vzájemně podmiňují a propojují. Nejsou tedy jednostrannou záležitostí, a jejich propojená dovednost umožňuje nevidomému nejen sociální rehabilitaci, ale i celkovou socializaci a uplatnění v pracovním procesu (Cerha in Čálek, Cerha, Holubář, 1992, s. 232).

TyfloCentra jsou samostatné obecně prospěšné společnosti, které založila SONS. Každé centrum sídlí v jiném kraji a má krajskou působnost, a jeho celý název doplňuje název města (TyfloCentrum Brno, o.p.s., TyfloCentrum Jihlava, o.p.s., atd). Společnosti nemají žádné ústředí, takže se činnosti jednotlivých center mohou lišit. TyfloCentra poskytují rehabilitaci II. stupně, což znamená rozšíření nabídky služeb Tyfloservisů. Rámcová náplň těchto center je školení a poradenství při výběru PC pomůcek a denní centra sociálních služeb (aktivizační a vzdělávací programy) (srov. Finková, Ludíková, Růžičková, 2007, s. 91, dostupné na [www:<http://www.tyflocentrum.cz/>](http://www.tyflocentrum.cz/)).

Na dosažení sociálního a pracovního uplatnění je zapotřebí množství různých faktorů, a proto je přirozené a zákonité, že ne každý zrakově postižený jedinec dosáhne žádoucí úrovně v osobním a společenském uplatnění, jelikož i zde platí limitující vlivy vrozených schopností. „*Objektivní možnosti společenského uplatnění těžce zrakově postižených jsou dnes však již natolik široké, že prakticky každý TZP by mohl ve společnosti nalézt přiměřené a důstojné místo*“ (Cerha in Čálek, Cerha, Holubář, 1992, s. 236).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ ŽIVOTA ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH LIDÍ V DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI

Ve svém výzkumném šetření jsem se zaměřila na problematiku zrakově postižených lidí, konkrétně na jejich pohled na život v dnešní společnosti. Zajímalo mě jejich osobní postoj k pohledu na každodenní životní problémy a případnou pomoc druhých lidí, a to v osobní, sociální a pracovní sféře.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem tohoto výzkumného šetření bylo nahlédnutí do života zrakově postižených jedinců a předložení jejich názorů a postojů na překonávání bariér a problémů v současném každodenním životě, a to bez nebo za pomoci druhých lidí.

Pro bližší vyjádření se k daným tematickým okruhům jsem použila pomocné otázky, které vedly k vyústění hlavní cílové otázky mé bakalářské práce.

Hlavní cílová otázka:

Je možné žít v dnešní společnosti bez pomoci druhých?

Pomocné otázky:

Jak vzniklo tvé postižení?

Jak se zachovala rodina při zjištění tvého postižení?

Co ti přinesla integrace do školy běžného typu?

Co ti přineslo samostatné bydlení?

Jak jsi schopna/schopen postarat se o domácnost?

Je pro tebe reálné mít a vychovávat děti?

Čím je pro tebe tvůj vodící pes?

Jaké máš koníčky?

Jak vyřizuješ osobní záležitosti na úřadech?

Jak se pohybuješ ve volném terénu (ulice, MHD, les, atd.)?

Jak ti dosažené vzdělání pomohlo při hledání zaměstnání?

Jaké máš zkušenosti se zaměstnavateli?

Jsi zaměstnaná/zaměstnaný?

Jaké máš zkušenosti s vidícími lidmi?

Jak jsi přijala/přijal své postižení?

4.2 Metoda pro získání dat k výzkumnému šetření

Pro zpracování svého výzkumného šetření jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, k jehož naplnění mi byli zdrojem cíleně vybraní zrakově postižení jedinci (dále participanti). Technikou pro sběr dat se mi stal polo-strukturovaný rozhovor, jehož hlavní myšlenkou a předpokladem bylo svobodné vyjádření dotazovaného a vkládání mnou připravených otázek do daného rozhovoru. Rozhovory probíhaly na základě chronologického vyprávění a vycházeli z několika tematických okruhů, a to od osobní anamnézy, vzniku postižení, vzdělání, až po pracovní uplatnění v současnosti a obecné informace.

Hendl (2005, s. 50) říká, že výzkumník může otázky modifikovat nebo transformovat a „z toho důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergentní nebo pružný typ výzkumu.“ Dále dodává, že výzkumník se tedy stává jakýmsi detektivem, který se snaží získat co nejvíce dat a zvoleným způsobem je analyzuje a přispívá tím k osvětlení výzkumných otázek a hlubšímu proniknutí do daného tématu.

Všechny participanty jsem oslovila telefonicky nebo emailem. Rozhovory proběhly v kavárně, kde jsem zajistila salonek, aby participanti měli klid, soukromí a potřebné občerstvení při poskytování rozhovoru. Každého participanta jsem vyzvedla na místě, které si sám určil, a společně jsme odjeli do avizované kavárny.

Pro své výzkumné šetření jsem provedla čtyři rozhovory. Délka každého rozhovoru trvala zhruba hodinu a půl. Tři z nich byly nahrány na diktafon a přepsány pro další zpracování. Jeden rozhovor byl pouze sepsán během rozhovoru, a to z důvodu žádosti participanta, jelikož má vadu řeči a nechtěl být nahráván. Tento rozhovor trval téměř dvě a půl hodiny z důvodu přímého zápisu.

Po předchozí domluvě na chronologii rozhovoru, který byl prokládán doplňujícími otázkami k danému tématu, jsem nechala dotazované vyprávět své životní příběhy, do kterých jsem vstupovala pouze v případě potřeby upřesnění potřebných informací k daným otázkám. Celkově neměli participanti problém s žádným okruhem ani otázkou.

Přepsané rozhovory jsem zpracovala pomocí otevřeného kódování, což mi pomohlo filtrovat vzájemnou propojenost mezi vybranými okruhy a nalézt společné hodnoty. Pro konečné vypracování analýzy výzkumného šetření jsem použila techniku vyložení karet, což mi umožnilo dát získaná data do vzájemných souvislostí. Jedná se o uspořádání textu do tematické linky, tedy do kategorií a subkategorií a převyprávění obsahu do míry vztahující se k výzkumným otázkám a hledání vzájemných souvislostí a kauzálních vazeb (Švaříček, Šed'ová, 2007, 226-227).

Před zahájením každého rozhovoru byl každý participant seznámen s tématem výzkumu a pomocnými otázkami. Vysvětlila jsem jim, pro jaký účel budou rozhovory použity, a jak s nimi bude naloženo. Před každým rozhovorem byl dotazovaný ujištěn o zachování anonymity a nepoužití získaných materiálů k jiným účelům. Na důkaz vzájemné důvěry mi každý z nich dal dobrovolný ústní a písemný souhlas k použití a zpracování poskytnutých informací.

Při zpracovávání a prezentování všech důvěrných dat jsem tedy nepoužila žádné osobní údaje, které by mohli vést k identifikaci dotazovaných. Pro přepis rozhovorů jsem použila místo jmen označení P1, P2, P3 a P4 (participant 1, atd.). Tímto jsem zachovala anonymitu a nemožnost zneužití získaných informací.

4.3 Výběr a charakteristika výzkumných vzorků

Téma bakalářské práce o zrakově postižených lidech jsem si zvolila sama a praxi jsem absolvovala v neziskové organizaci TyfloCentrum Brno, kde jsem získala potřebné informace a zkušenosti, které pro mě byly velkým přínosem pro pochopení a zpracování daného tématu. Doufala jsem, že zde získám i výzkumné vzorky pro svoje výzkumné šetření. Bohužel z technických důvodů nebylo možné požádat klienty TyfloCentra Brno o rozhovory. Oslovila jsem tedy kolegyni v práci, která má nevidomou kamarádku, a ta souhlasila s poskytnutím informací pro mou bakalářskou práci a zprostředkovala mi několik kontaktů na zrakově postižené osoby, ze kterých jsem vybrala další participanty.

Výběr dotazovaných

K výběru participantů jsem tedy zvolila metodu záměrného výběru s následnou metodou nabalování (sněhová koule). Způsob využití této metody spočívá ve volbě „*dalších případů na základě doporučení již zkoumaných jedinců*“ (Hendl, 2005, s. 154).

Charakteristika dotazovaných

Participant	věk	zrakové postižení	vzdělání	zaměstnání
P 1 - žena	36	prakticky nevidomá, narodila se zdravá, zrakové postižení získala po infekční chorobě v dětském věku	dokončené vzdělání má středoškolské, mateřskou školu nenavštěvovala, základní školu absolvovala do čtvrté třídy na běžné škole, potom přešla na školu speciální, středoškolské studium absolvovala na integrované škole, kde byla polovina dětí s postižením zraku a druhá bez postižení, vysokou školu nastoupila, ale nedokončila	pobírá invalidní důchod třetího stupně, stálé zaměstnání nemá, pracuje na dohodu
P 2 - žena	31	úplně nevidomá, narodila se zdravá, zrakové postižení jí propuklo v prvním roce života díky revmatu	dokončené vzdělání má vysokoškolské, mateřskou školu nenavštěvovala, základní školu absolvovala do páté třídy na speciální škole, od šesté na integrovaném gymnáziu, vysokou školu dokončila	pobírá invalidní důchod třetího stupně, pracuje doma na poloviční úvazek jako žurnalistka

P 3 - muž	33	prakticky nevidomý, zrakové postižení - glaukom – zelený zákal má od narození	dokončené vzdělání má vysokoškolské, mateřskou školu a základní školu absolvoval speciální, tedy pro zrakově postižené, středoškolské studium se rozhodl absolvovat na škole běžného typu	pobírá invalidní důchod třetího stupně, pracuje pro neziskovou organizaci a programátorskou firmu, čtvrtinové úvazky
P 4 - muž	35	úplně nevidomý, zrakové postižení získal po narození, vlivem velkého množství kyslíku v inkubátoru	dokončené vzdělání má středoškolské, mateřskou školu, základní školu a střední školu absolvoval speciální, tedy pro zrakově postižené	pobírá důchod třetího stupně, je nezaměstnaný

Dotazované jsem vybrala účelově, a to podle zrakového postižení, věku a pohlaví, aby splňovali základní kritéria pro výzkumné šetření. Celkem jsem vybrala čtyři dotazované, a to dvě ženy a dva muže ve věku 30 – 36 let. Jedna žena a jeden muž mají zrakové postižení od raného věku, zbývající dva přišli o zrak v pozdějším věku.

4.4 Zpracování a interpretace dat

Vzhledem k délce rozhovorů, které trvaly hodinu a půl a jeden dvě a půl hodiny, jsem je pro lepší přehlednost a srozumitelnost přepsala do plynulého textu, načež jsem u každé odpovědi použila i částečnou odpověď v přímé řeči. Vzhledem k tomu, že rozhovory s participanty byly rozsáhlé a dotýkali se i jiných témat, uvádím zde pouze části rozhovorů, které se týkaly pomocných otázek.

„Jak vzniklo tvé postižení?“**„P1“:**

„Když mi byl rok nebo rok a půl tak mi zjistili, že mám revma a lidem se to normálně projevuje v kloubech a já jsem neměla záněty v kloubech, ale v očích a ty záněty mě ničily oči, takže jsem ve třech letech přestala vidět na pravý oko a na to levý jsem viděla pořád hůř a hůř...“

Záněty dál a dál ničily moje oči. Po každém dalším zánětu nebo operaci se mi zrak zhoršil. V patnácti se mi odchlípla sítnice, po jejím přiřítí se mi zvedl oční tlak, což způsobilo další poškození a v osmnácti jsem přišla o zrak úplně. Dnes nevidím vůbec nic.

„P2“:

„oči takhle postupně slábly, s tím že jsem o podstatnou část zraku přišla kolem čtrnáctého patnáctého roku, a to jedním operačním zákrokem, kterej se vlastně nevydařil...“

V pěti letech jsem dostala infekční chorobu, dodnes nevím jakou. Doktoři sami asi nevěděli, jen našim řekli, že to odnese nějaký orgán, jen neví který. Odnesli to oči. Nemoc způsobila, že mi organismus přestal vyživovat oči. Oči začaly postupně odumírat. Po nevydařené operaci v patnácti letech mi zbyl pouze světlocit a rozlišování barev.

„P3“:

„Já mám to zrakovy postižení glaukom, příčina je to, že nemám duhovku, můžou se projevit i jiné vady, u mě se projevil zelený zákal, který se rozvinul už v prenatálním období. Tak to tam nadělalo paseku, teda hlavně na sítnici...“

Do dvou let jsem viděl na jedno levé oko dobře na pravé hůř. Ve dvou letech jsem absolvoval několikátou operaci, která mi měla pomoci, ale paradoxně mi zničila zrak natolik, že jsem na zdravé oko přestal vidět úplně a tím horším jsem viděl jen obrysy a rozeznal barvy. V patnácti letech jsem přestal vidět úplně a rozeznám pouze světlo a tmou.

„P4“:

„...jsem zjednovaječných dvojčat a narodili jsme se o tři měsíce dřív, ale to nevěděli, že jsem dva, to zjistili až při porodu...“ ...„a dali nás do inkubátoru a tam mě dali moc kyslíku a z toho mám to oslepnutí...“

Narodil jsem se v době, kdy nebyli ultrazvuky a až při porodu se zjistilo, že jsme dva. Narodili jsme se předčasně a kvůli plicím mě dali do inkubátoru. Tam se mi spálila sítnice vlivem velkého množství kyslíku. Takže nevidím od narození vůbec nic.

„Jak se zachovala rodina při zjištění tvého postižení?“

„P1“:

„Jak to zasáhlo rodinu, si nepamatuji, ale že to přicházelo postupně tak měli možnost si na to zvyknout, když jsem oslepla úplně, tak jsem se starala hlavně o sebe, takže jak to nesla rodina, jsem moc nevnímala...“

Co si vzpomínám, tak mamka s semnou zůstala doma, ani do školky jsem nechodila, ale myslím, že se s tím vyrovnali. Snažili se s semnou hodně cestovat abych toho co nejvíce viděla a vytvořila si vizuální představu. Vždy se o mě starali pečlivě a někdy až moc.

„P2“:

„Musím říct, že nemít takovou dobrou základnu v rodičích a v rodině tak to asi nezvládnou, jak jsem to zvládla...“

Naši mi od začátku dali velkou benevolenci a možnost se rozhodovat sama. Nevím, jestli to bylo dobře nebo špatně, ale hodně mi pomohly, když jsem o zrak přišla úplně. Nevím, zda se s mým postižením smířili, jelikož jsem jedináček, ale nikdy mi nadali najevo, že je to trápení nebo že s tím mají problém.

„P3“:

„V rodině sice žádný takový zrakový postižení nebylo, ale rodiče jsou tělesně postižení, mají problémy s nohama, takže o tom něco víjou jak se člověk jakoby při tom postižení cítí, takže jsem nebyl nějak přecitlivěle rozmazlovanej...“

Mám staršího bratra, ten je zdravý, takže jsem s ním mohl dělat lumpárny jako zdravé děti, samozřejmě ne vždy jsem mohl tam kam ostatní. Rodiče mi poskytli samozřejmě potřebný servis k podmínkám mého postižení, ale v podstatě mě vychovávali jako dítě bez zrakového postižení.

„P4“:

„nebylo to pro ně asi moc jednoduchý, brácha teda umřel a já sem byl slepej, tak si asi vytrpěli dost...“

Já si z toho nic nepamatuji, ale mám ještě tři starší sourozence, ty mě hodně hlídali a pak mě dali naši do Brna do školky pro nevidomé, a tady jsem zůstal až do konce střední školy. Když jsem byl doma, tak se mě vždycky ptali jak se mám a co děláme ve škole a tak. Jsem z vesnice a naši na nás neměli moc času a všichni museli pomáhat. Máma to asi nesla těžko, hlavně když mě musela dát do Brna a táta byl hodně tvrdý člověk. Když jsem byl na střední, tak umřel, tak jsem se ani nedozvěděl, jak to nesl. Asi ho to trápilo, ale nedal to nikdy najevo.

„Co ti přinesla integrace do školy běžného typu?“

„P1“:

„To byl problém i mých spolužáků, že oni nedokázali pochopit, že něco dokážu a něco nedokážu a já jsem nebyla ta nevidomá, jako jsem teď, že vidím velký nic sice, ale něco jsem viděla a něco ne a oni to nedokázali pochopit...“

Nerada na to období vzpomínám, přicházela jsem o poslední zbytky zraku a spolužáci nedokázali pochopit, proč chodím s bílou holí, necvičím, neběhám o přestávce, a že přitom vidím na hodinky nebo čtu v učebnici. Integrace v době mojí puberty byla na začátku a nikdo tak trochu nevěděl co s semnou, učitelé mi ulevovali a spolužáci za to neměli rádi. Nevzpomínám na tuto dobu ráda, ale byla to velká zkušenost. Nikdy jsem se tam necítila dobře to až na vysoké škole mezi dospělými lidmi.

„P2“:

„Když se na to zpětně dnes podívám, tak na střední jsem měla strašně dobrou základnu, která mě vlastně pomohla to všechno zvládnout ...“...„ovšem na vysoké jsem byla více méně za exota, nikdo nevěděl jak s semnou dělat zkoušky a vůbec jak mě vysvětlit teorii...“

Na střední školu jsem nastoupila, už na integrovanou. Tam to bylo super a moc mi pomohli kamarádi a učitelé zvládnout nejen učivo, ale i fakt že jsem v tu dobu přišla o poslední zbytky zraku. Měli jsme moc fajn kolektiv, a to mi moc pomohlo. Na vysokou jsem nastoupila na svoji vysněnou psychologii, a tam to bylo moc špatné, nabyli žádná sociální centra pro pomoc studentům se specifickými poruchami, a co se týkalo kolektivu spolužáků, tak s tak špatným kolektivem jsem se v životě nesetkala. Po dvou letech jsem odešla a školu nedokončila.

„P3“:

„Strašně mě chytily počítače, tak jsem se přihlásil na gymnázium běžného typu. Byla to pro mě neocenitelná zkušenost, protože ty specializované školy neodpovídají skutečnosti...“

Dva roky přede mnou tam studoval, také nevidomí student, takže tam už zkušenosti s nevidomými byly, takže to šlo dobře a bylo mi vycházeno vstříc. Horší byla integrace mezi spolužáky. Zařazení do kolektivu nebylo jednoduché a nemám na to dobré vzpomínky, ale až v posledním ročníku jsme se tak nějak dali dohromady, asi to bylo tím, že jsme byli starší. Integraci bych určitě neztracoval, ale není to jednoduché. Vysokou školu jsem přerušil dvakrát, ale nakonec dokončil. Hodně mi pomohl začínající program Terezia, který se na škole rozjížděl, ale se spolužáky to opět nedopadlo moc dobře.

„P4“:

„Pokračoval sem dál v této škole na středí na tu obchodku, ani mě to nenapadlo jít jinam, ani mě to nikdo neřekl, že mám jít jinam nebo že můžu, pokračoval sem furt dál...“

Že bych šel do školy mezi vidící mě ani nenapadlo, na internátě i ve škole jsem byl spokojený, byla to taková moje druhá rodina. Zařazovat se mezi vidící jsem moc nechtěl, vím, jak se chovali doma, když jsem přijel, všichni se zeptali jak se mám a pak odešli po své práci a já zůstal sám, nebo s babičkou a ta byla stará a neslyšela. Na „intru“ byli kámoši a pořád jsme o něčem mluvili. Ani nevím, co bych dělal.

„Co ti přineslo samostatné bydlení?“**„P1“:**

„Jsem jedináček, a když jsem se před pěti lety odstěhovala z domova, tak mi dávali půl roku, a že přijdu domů...“ „...„po roce dostal přítel nabídku práce v Anglii a já jsem šla s ním...“

Měla jsem docela strach, ale nakonec je to bezva, dokonce se někdy sama sebe ptám, proč letím do Česka. Naučilo mě to velké samostatnosti, i když letadlem jsem sama letěla jen jednou, a to mě přítel dovezl na letiště a v Česku na mě čekal táta. S přítelem jezdíme každou sobotu na výlet, ale sama to chodím jen zřídka. Sama jsem ale nikdy nebydlela.

„P2“:

„já jsem docela dost samostatná, ale k bydlení jsme se rozhodli až s přítelem, protože popravdě bych to nezvládla finančně bydlet sama a od našich jsem nic nechtěla...“

Bydlet samostatně jsem chtěla už dávno, ale neměla jsem pro to podmínky. S přítelem jsme to zkusily a myslím, že je to super. Přítel mi pomáhá s domácími pracemi, ale je pravda že do vaření se neženu, mám sice nějaké pomůcky pro pomoc v domácnosti, ale mě to popravdě moc nebaví. Ale celkově si myslím, že jsem spokojená, že jsem do toho šla.

„P3“:

„Naši mě v tomto docela podporovali, né že by mě chtěli vyhodit, prostě viděli, že se dovedu o sebe postarat, a že je to nějaký další stupeň v životě...“

O byt jsem si žádal na úřadě a oni mi ho dali, za uspořené peníze jsem si ho spravil, hodně mi pomáhala rodina, bratr mi smontoval nábytek. I když jsem byl sám, cítil jsem se dobře a bezpečně, vše v pohodě. Přineslo mi to jistotu, že se dokážu postarat nejen sám o sebe, ale i o psa a to mě hodně zvedlo sebevědomí.

„P4“:

„Pro mě bydlet sám není, nevím, co bych dělal sám...“ .....„po škole sem šel za mámou a teď jezdím za mámou, protože bydlím u přítelkyně...“ .....„ani nechci bydlet sám...“

O samostatném bydlení jsem nikdy neuvažoval. Po škole se počítalo, že se vrátím za mámou, je sama a teď má na mě čas, sourozenci odešli, ale pořád chodí domů, a když jsem doma u mámy tak je taky hodně navštěvuji. Snažím se mámě pomáhat na zahradě, ale často si něco provedu, hodně mi jde přebírání brambor.

„Jak jsi schopna/schopen postarat se o domácnost?“

„P1“:

„přítel vaří, já nakupuju, já peru přítel rozděljuje prádlo, ale vaření mě nebaví, jenom jezení to mě jde...“ .....„vždycky si totiž něco udělám tak se do toho moc nehrnu...“ .....„no ne že bych nevařila, ale jak na to nevidím tak to dycky dopadne tak nějak divně, ale snažím se...“

Docela ráda utírám prach, to si vždycky ohmatám všechny věci a některé po delší době najdu a to je potom radosti. Jo uklízení to mě jde a snad i baví, ale vysávání to mám zakázáno, vždycky vysaju i to co nechci. To když přítel nemůže najít třeba ponožku, tak se napřed ptá jestli jsem vysávala a jde se dívat do vysavače.

„P2“:

„nikdy jsem nebydlela sama, z domu jsme šli do podnájmu s přítelem, ale myslím, že mi to jde, no přiznám se, že mě to moc nebaví, to radši jdu ven se psem...“

Nechci vypadat jako ta, kterou nezajímá domácnost, ale opravdu mi to moc nedává, beru tak nějak jako součást života a moc to neřeší, prostě uklidím, vyperu, uvařím. Někdy to dělá přítel, protože mu to jde lépe od ruky a taky na to vidí a možná mu něco vadí víc tak to třeba uklidí, ale to ne ve zlém ví, že mně to prostě nevadí.

„P3“:

„Začal jsem si doma aji vařit, i když se mě ze začátku moc nedařilo... pořídil jsem si ty všechny pomůcky, jako kolor testy na praní a tak...“

Zjistil jsem, že si dokážu uklidit a udělat si doma hezké prostředí, ale i tak jsem chodil nejméně dvakrát týdně k rodičům na oběd a jednou za týden nebo čtrnáct dnů přišli naši a udělali, co jsem potřeboval. Dnes většinu domácích prací dělá manželka, ale já pořád rád vařím a často jdu připravovat jídlo, aby se mohla věnovat synovi. I když mě to zabere pořád více času než bych chtěl.

„P4“:

„...pořádek kolem sebe zvládám a vařit sem zkoušel, ale nedopadlo to, raději to nechám na ženách...“ „...zatím jsem hlady neumřel...“ „...nemusím to teď řešit, vypere mi máma nebo přítelkyně, jako že jim pomůžu, když chtějí, jenom to nevyhledávám...“

Domácí práce se mně moc nelíbí, a není to ani tím, že nevidím, prostě mě to nic neříká. Já nemám ani potřebu a vlastně ani možnost dělat domácí práce, protože máma nechce abych to dělal, a přítelkyně vlastně taky ne, a mě to nevadí, že to nemusím dělat.

„Je pro tebe reálné mít a vychovávat děti?“**„P1“:**

„Tohle je věc kterou já nemám ještě vymyšlenou, já nejsem typ ženské která by chtěla mít děti co nejdřív, a právě si ani nejsem jistá, jestli je chci mít já mám dědičnou nemoc a přítel má cukrovku...“

Jsem přesvědčena že nejsme zrovna předurčení k tomu se rozmnožovat, a hlavně z genetického hlediska by bylo od nás nezodpovědné přenést na dítě naše choroby, a vím že ta pravděpodobnost dědičnosti je velká, a adopce u nás nepřipadá v úvahu vzhledem

k mojí slepotě, a hlavně já mám dva synovce a mám hrůzu je hlídat, protože nevidím co dělají, když nejsou v mojí blízkosti, a to mě hodně děsí.

„P2“:

„Nemám úplně tu potřebu mít děti, ale je to víc na reálném základě, než že bych je striktně nechtěla, každopádně to není na programu v nejbližší vzdálené době...“

Vlastně zrakové postižení mám po infekční nemoci, takže to není dědičné, a přítel je zdravý, takže po této stránce by problém nebyl, ale já to tak nějak necítím, že bych chtěla mít dítě, je to asi taky povahou, ale asi to hodně dělá, že nevidím. Je dneska už spousta nevidomých maminek a jsou jim poskytovány pomoci s výchovou, ale já bych to asi nechtěla, já jsem na tu samostatnost. Tak asi ne děti v dohlednu určitě ne.

„P3“:

„Když se narodil malej tak jsem začal dopisovat diplomku, to mě tak nějak nakoplo ta rodina, že jsem dodělal tu vejšku...“

Jak je vidět tak je pro mě reálné mít děti, ale bohužel syn zdědil po mě stejnou vrozenou vadu jak mám já, začali nás honit po všech doktorech, dokonce jsme museli cvičit „vojtovku“ a jít k psychologovi. O syna se stará především manželka, ta normálně vidí. Já si s ním spíše hraju, ale samozřejmě pomáhám. Jen nerad hlídám, a co začal syn chodit tak to ani moc nepraktikujeme, tedy především venku, doma to ještě zvládám. Mám hodně strach z té genetiky, a i když je synův zrak zatím dobrý a regulovaný kapkami o druhém dítěti neuvažujeme.

„P4“:

„přítelkyně má dceru z prvního vztahu a další nechce...“ „...“, má taky zrakovou vadu, ale stále docela dost vidí, ale zhoršit se to může vždycky a ona má strach, že to nezvládne...“

Já osobně po dítěti nijak netoužím, nevím, prostě to tak cítím, asi bych měl zdravé dítě, protože oči mám špatné po tom kyslíku, ale tak nějak nemám potřebu mít děti. O zvládnutí výchovy dítěte jsem nikdy neuvažoval a dcera od přítelkyně má jedenáct a jsme takový dobří kámoši, ale já se do výchovy moc nepletu, ale ona je docela dost hodná a šikovná a spíš pomáhá někdy mě. Tak jsem takový „chytrý horák“ mám – nemám, vychovávám – nevychoávám. Asi bych to nezvládl.

„Čím je pro tebe tvůj vodící pes?“**„P1“:**

„je pro mě věrný doprovod a mnohokrát mi pomohl na cestě necestě, chodím i s holí, ale pes je opravdu nenahraditelný, tedy mimo člověka, a taky nejsem na cestě sama a mám si s kým povídat...“

Máme naučené trasy, takže nemám strach se na těchto cestách věnovat třeba nějaké myšlence a nemusím se tolik soustředit na cestu, taky docela pozná překážky a dovede vyvést z terénu nečekaných překážek. Zvládne toho hodně, umí hodně povelů, ale někdy mám taky strach třeba při přechodu bez světla, to se často ptám, to nevěřím ani tomu psovi.

„P2“:

„dělám hodně věcí pro organizaci s vodícíma psama, a je dost lidí co vidí v psovi jen pomůcku na cesty a to je špatně, ti by si pejska pořizovat určitě neměli...“

Pro vodícího psa jsem se rozhodla, když jsem se odstěhovala od rodičů, přítel má sice kočku, ale vzhledem k tomu, že je vycvičený, nebyl u nás nikdy problém. Je to můj velký kamarád a pomocník, mám ho už sedm let, a můžu se na něj vždy spolehnout. Jen už má svůj věk, a jelikož každý den pracuje, protože pro něho je to práce, když někam jdeme, bývá už často unavený. Musím tedy uvažovat o jiném psovi, ale nebude to jednoduché.

„P3“:

„Neměl jsem rád cestovat sám, vlastně vždycky mě někam vezli naši nebo jsem jezdil s kamarádem a bylo jasné, že samostatnost budu muset nějak řešit...“

Půl roku před maturitou jsem dostal vodícího psa. Je to pro mě lepší než chodit s bílou hůlkou. Mám lehčí cestu, jelikož pes je schopen dohledat schody, vyvést z překážky, postupně se naučí obvyklé trasy. Samozřejmě musí trasu znát primárně člověk, ne že mě pes vláčí po ulici, kam se mu chce. Každopádně by měl člověk nejprve zvládnout chůzi s bílou hůlkou až potom se psem.

„P4“:

„Uvažoval jsem nad vodícím psem, jak jsem skončil školu, jezdil jsem hodně do Brna a všichni říkali, že je to dobrý chodit se psem, podal jsem aji žádost, ale nakonec ho nemám...“

Sice jsem z vesnice, ale k psovi nemám nějaký blízký vztah, a taky máma doma psa nechce, máme jednoho na dvoře a pes patří na dvůr, ale tento by musel být doma. A přítelkyně taky psa nechce. Je pravda, že je to starost, a to já mám sám se sebou. Toho nemůžu večer vypnout jak počítač, tak i z těch důvodů starosti ho asi nechci.

„Jaké máš koníčky?“

„P1“:

„...v době kdy jsem začala přicházet o zrak, přišli na trh ozvučené počítače, a já hrozně ráda čtu, jsem takovej ten šprt, co musí mít všechno načteno tak jsem přestala mít problém s tím, že nevidí...“

Na sport mě nikdy neužilo už kvůli mé nemoci a stále se zvyšujícímu očnímu tlaku, ale knihy to bylo vždy moje, takže mým velkým koníčkem byly vždy knihy a v dospělosti cestování, jelikož si z dob, kdy jsem viděla, hodně pamatuji a mám představivost tak si nechám třeba krajinu popsat, a tak ji vlastně vidím. Teď zrovna bydlíme v jedné oblasti 50km od Londýna, a tak cestuji po Anglii i se svým přítelem a vodícím psem a moc si to užívám.

„P2“:

„...musím připravovat semináře a realizovat se v různých kurzech, abych mohla konečně nějak rozvíjet ten profesní sen...“

Dovolím si říci, že vlastně vzdělávání je mým koníčkem. Vezme mi to hodně času, mám pocit, že něco dělám pro sebe, i když mi zatím toho moc nevyšlo, snažím se to zlepšovat a ty různé kurzy vezmou dost času, a příprava na semináře je pro mě taky delší, hlavně když dělám něco nového na promítání. Ale asi jo, chození do organizace se psem to беру jako koníček.

„P3“:

„Hodně se zajímám o hudbu a líbila se mi Aneta Langerová, a tak jsem se přihlásil do fan klubu, nějak jsem se začal angažovat a dotáhl jsem to až na místopředsedu výboru klubu...“

Když jsem jel sám se psem na první setkání, tak mi všichni moc pomáhali a byli vstřícní. Dodnes má klub asi 100 členů a já jsem stále předseda. Mám opravdu moc rád hudbu a rád čtu, samozřejmě za pomoci načtených knih, takže rád naslouchám hudbě a poslouchám příběhy...přes klub a Anetu jsem se dostal k projektu Světluška, takže jsem se tam začal

taky dost angažovat... a následovala kavárna Po tmě, tato angažovanost mě hodně zvedla sebevědomí a hodně mě to naplňovalo.

„P4“:

„Mám rád válečné filmy a dokumenty a ty mě hodně přivedly k vojenské historii, ta mě zajímá hodně ty fakta o válkách a bojích...“ ...„ted' mě hodně chytli ti paragáni z operace Anthropoid...byli sme i v Resselovce v tom kostele a je ti tam takovy zvláštní klima co na mě působili...“

Zajímám se hodně o historii, ale druhá světová válka u mě vede. Právě jsme byli v loni v Praze na akci, a mimo jiné jsme šli do té krypty v kostele Cyrila a Metoděje kde všichni umřeli, a já jsem měl takové zvláštní pocity, tak bych chtěl s jedním dokumentaristou o tom natočit takový pořad o působení určitého prostředí na nevidomé. ...*„to je můj takovej velkej kůň,..“*

„Jak vyřizuješ osobní záležitosti na úřadech?“

„P1“:

„Jít na úřad to je asi prokletí lidstva, mamka vždycky když šla něco vyřizovat, tak říkala, to je hrůza zase zařehlal úřednickej šiml, to si pamatuju z dětství, já tam chodím velmi málo, jelikož po nich raději nic nechci...“

Snažím se vše vyřídit elektronicky, ale pokud tam musím, tak to jdu určitě něco podepsat, a to někoho беру s sebou, já tede kamkoliv jdu něco podepisovat tak si беру někoho vidícího s sebou, nemám špatnou zkušenost, ale ani ji nechci mít tak volím raději doprovod. Co mě ale hodně vadí, že často mluví na doprovod a ne na mě, jako kdybych tam vůbec nebyla. Ta se stává docela často.

„P2“:

„Asi se to nehodí do rozhovoru, ale já říkám, že úřady vymyslel čert, aby mohl trápit lidi už na zemi, teda kromě úředníků ty netrápí nic...“

Jakoukoliv činnost spojenou s úřady ze srdce nesnáším. Nejrady vše řeším přes počítač, ale když už tam musím, vesměs musí někdo s semnou, protože nechci podepsat, co nečetla pro mě důvěryhodná osoba. Mám špatnou zkušenost a nechci to nějak rozpitvávat, ale úřady opravdu ne, těm se vyhýbám velkým obloukem.

„P3“:

„Zkusil jsem podat žádost na úřad na ten byt, a oni mě ho nakonec přiklepli, tak to jsem podával sám první žádost o něco, teda úplně sám že se mnou nikdo nešel...teda jenom pes...“

Pokud potřebuji na úřadě něco vyřídit jen ústně tak to jdu sám, ale pokud mám něco podepisovat, tak dřív s semnou chodili rodiče nebo bratr, aby si přečetli, co mám podepsat, vše podepisuji sám. Dnes mě doprovází manželka.

„P4“:

„Snažím se hodně věci řešit přes počítač a telefon, to jsou moji dva velcí pomocníci, před tejdnem sem si pořídil androida a zítra jdu na školení, moc se těší, mám tam i navigaci...“

No po úřadech s semnou hodně chodil starší bratr, ale co jsem hodně teď v Brně tak jde s semnou přítelkyně nebo si vyžádám asistenční službu, hlavně když jdu někam kde to neznám, nebo musím něco podepsat, ale záleží, jak dlouho to bude trvat, asistence se platí a někdy to trvá dlouho, takže je to i trochu dražší, ale radši zaplatím než bych podepsal něco špatně.

„Jak se pohybuješ ve volném terénu (ulice, MHD, les, atd.)?“**„P1“:**

„Bydlíme teď na malém městě a tam není moc vodicích linií, tak jsem ráda že mám psa, ale zase jsou tam lidi, že když mě vidí třeba u přechodu tak se hned ptají, jestli nepotřebuji pomoc, to se mi v Brně moc nestává, ale tady jsou zase ty linie...“

Sama moc nechodím do terénu, který neznám, a když tak používám navigaci, ale to opravdu výjimečně, hodně chodím s přítelem a v Anglii se nepouštím sama nikam, to opravdu záleží kde člověk je, ale je pravda, že pokud nejdu naučenou trasu se psem, tak jdu s doprovodem, je to moje jistota.

„P2“:

„Já i můj pes máme rádi procházky a docela je dnes super, že když si kopíš program do mobilu, tak tě krásně dovede, kam chceš, to tyflosonar v lese neumí, ten je jen do města...“

Ve městě se pohybuji často, a pokud fungují „pípadla“ na přechodech, tak je to fajn. Horší je, když je přechod bez semaforu, nebo nefunguje. Hlavně na nádraží je to někdy síla. To se raději ptám nebo se nechám převést, to teda nevěřím ani psovi. Jednou jsem se snažila

jít jen s holí a po vodící linii, není to špatné, ale musíš se moc soustředit na cestu, se psem je to volnější, ale asi jak to má kdo naučené. A když jdeme trasu, co pes zná, tak mu plně důvěřuji.

„P3“:

„Od doby když jsem si pořídil psa, je to pro mě lepší, už nemám ten ostych se zeptat na cestu cizích lidí, protože je s semnou...“

Pes se naučil trasy, které chodím každý den, nebo často. Pokud jdu někam kde to neznám, tak si trasu připravím předem a použiji navigaci v telefonu. To teď hodně pomáhá, ale někdy se musím zeptat. Docela dobře fungují i hlásiče na úřadech a „šalinách,“ v poslední době to funguje hodně dobře. Pokud nemusím, tak se raději pohybuji v terénu, který znám.

„P4“:

„Jenom s bílou hůlkou a po trasách co už mám naučeny, nechcu se ptat, zrovna minulej týden sem nechtěně přešel zastávku, kde vystupuju k přítelkyni a než bych se zeptal tak mě trvalo hodinu a půl než sem se trefil do baráku...“

Teď mám ten chytrý telefon, tak to bude moc dobré, tam je navigace a ta mě pomůže najít cestu. Vodící linie jsou dobré, ale musíš vědět kde jsi a kam jdeš, jinak je ti trochu na nic, ale je pravda, že je jich v Brně hodně a je to dobré, třeba v podchodu od nádraží k Tesku je to super, je tam moc lidí a tak se chytneš čáry a jdeš.

„Jak ti dosažené vzdělání pomohlo při hledání zaměstnání?“

„P1“:

„Já teď studuji žurnalistiku, a začala jsem psát pro různé ty internetové časopisy v čemž mi taky hodně pomáhá ten počítač, protože píšu doma, a nebo můžu být kde chci, teď zase odlítám v pátek do Londýna, a můžu pracovat vlastně i v letadle...“

Já to mám obráceně, mně pomohlo zaměstnání ke studiu, mám vystudovanou regionalistiku, tam jsem získala titul Mgr., a jestli mi pomohl tento titul k této práci, nedokážu posoudit, já jsem tam začala nejprve dopisovat nějaké články, a oni o mne postupně projevíli zájem. Takže bych řekla, že snad ani ne.

„P2“:

„absolvovala jsem různé vzdělávací kurzy, který jsem si sama hradila, protože tenkrát o nějakým placení rekvalifikačního kurzu pracákem nemohla bát ani řeč...“

Mám gymnázium, takže vlastně nic specifického. Absolvoval jsem kurz krizové intervence v Praze, to mě moc bavilo a obohatilo, ale bohužel jsem nenašla uplatnění, potom jsem si udělala masérský kurz, to jsem dělala i na živnost, pak jsem také dělala asistentku nevidomému na vozíčku, ale na to jsem potřebovala papír o sociálním vzdělání... vyzkoušela jsem více směrů, dosažené vzdělání mi k práci tedy nepomohlo.

„P3“:

„Už během školy jsem začal dělat vebovky pro fan klub a kavárnu, a taky pro tyflocentrum a začalo toho být docela hodně...“

Je paradoxní, že už na škole jsem získal práci, ale jak jsem ji dokončil, ta mě dva projekty krachli. Je snad logické, že když dodělá člověk školu tak by měl dostat více peněz, proto se snad vzdělává. Teď mě přijali do jedné firmy, a to proto, že mám „*toho magistra*“, tak snad to bude dobré.

„P4“:

„Brácha vymyslel, abych pokračoval na obchodku teda obchodní akademii, on trochu podniká, tak že mě potom zaměstná a povedu mu účto, že koupí ozvučený program do počítače...“

Vystudoval jsem tedy obchodní akademii na škole pro zrakově postižené, ale dneska je těch obchodních škol tolik i pro vidomé, že nemám šanci se uplatnit. S bratrem to nedopadlo až zas tak jak jsme chtěli. Chodím na rekvalifikační kurzy, ale to taky není moc valné. Hodně se věnuji té historii, tak možná tam něco vyjde, ale teď jsem bez zaměstnání.

„Jaké máš zkušenosti se zaměstnavateli?“

„P1“:

„, když bych těla jít do té klasické redakce, kde se píše ten klasický papírový časopis tak už by to mohl být problém, kvůli prostoru a psovi, a tak to bych ani nechtěla, raději jsem doma, to mi vyhovuje...“

Moc zkušeností nemám, jelikož jsem pořád studovala a do práce zatím nechodila a teď už dva roky píšu do těch internetových magazínů, a to mě moc baví, ale to není takový ten klasický zaměstnavatel, já tam nejsem jako klasický zaměstnanec, takže opravdu nemám nějakou, vlastně žádnou zkušenost se zaměstnavateli.

„P2“:

„Oni vlastně dali přednost studentům psychologie, kteří si tam požádali o praxi, protože ty nemuseli platit, že jo...“

Po absolvování kurzů, jsem se přihlásila do krizového centra pro děti a mládež, až jsem prošla přijímacím řízením tak mi řekli, že mě nemůžou vzít, protože bych potřebovala nahrát do počítače ozvučovací program, což byl problém, a taky bych měla sama přijímat lidi, a to když nevidím je dost velký problém, což jsem chápala, práce masérky mě moc neoslovila, ale byla to práce placená, ale zde mě převálcovala konkurence, záleží na více faktorech, které to ovlivňují.

„P3“:

„No já teda pořád učím v té neziskovce a pani ředitelka mi říkala jako to je skvělý, že máš ten titul, to jako tady dál uč, no ale co se týče těch počítačů, já ti přidat na platě nemůžu a tebe stejně plazí kraj...“

Tak jsem se ohlížel po jiné práci a našel jsem firmu, ve které budu spravovat webové stránky. Zatím tam mám malý úvazek, ale měl bych dostat až poloviční. Mám štěstí, že pracuji s počítači, a i tak je velký problém najít zaměstnání, aby požadavky vyhovovaly oběma stranám. Zatím jsem měl štěstí, ale vždy jsem pracoval vlastně pro organizace, které pracovaly s nevidomými, tak jsem zvědav, jak to půjde dál.

„P4“:

*„ Měl bych říct že špatny když mě brách vyšplouch, ale on to neudělal schválně...“
..., a já sem se nikdy nedostal dál než, že sem odpověděl na nabídku a oni odepsali, že litují...“*

Já jsem nikdy nikde zaměstnán nebyl, po škole jsem se vrátil domů a pomáhal jsem tomu bratrovi, ale bylo to složité jak pro něho tak pro mě, co bylo v počítači nebo přišlo emailem, to bylo dobré, ale přečíst poštu a faktury a vše, co bylo na papíře, jsem nedokázal, takže bych potřeboval asistenta, který by mě to četl, a to je jaksi hloupost. A tak to bylo vlastně všude, kam jsem napsal.

„Jsi zaměstnaná/zaměstnaný?“**„P1“:**

„zjistila jsem to, co mě baví je psát a píšu teda pro ty různé webové magazíny, o technologiích a cestování, ale to není klasické zaměstnání, sice mi platí, ale tak jakože za překlad nebo článek...“

Chtěla bych být zaměstnaná na plný úvazek, ale to bohužel není v této práci reálně a jinou práci si nedokážu představit, tahle mě hodně baví, jenomže co se týče peněz to není žádné sláva, ale snad se to zlepší až dostuduji tu žurnalistiku, i když nevím jestli to bude mít nějaký vliv.

„P2“:

„a tak jsem se skrz tady toho vodícího psa vrhla na různé semináře a besedy, který dělám už momentálně asi dva roky...“ „...„dneska je to se zaměstnáním dost těžky a člověk je rád že to jde aspoň tímto způsobem...“

Pracuji na dohodu, dělám takovou osvětovou činnost, pořádám různé semináře a přednášky pro školy a širokou veřejnost, o lidech bez zraku, vodících psech, o pomůckách, atd. záleží, pro koho to děláme. Je to ale hrazené grantem a nevím, jak to bude dál, protože až skončí grant tak si to budou muset ty organizace hradit sami, a to nevím, zda budou chtít, teď to měli vlastně zdarma.

„P3“:

„Od března nastupuju do jedné firmy tady v Brně, budu jim dělat webovky, zatím na malej úvazek, ale mám slíbeno až poloviční, tak uvidím...“

Zaměstnaný jsem na zkrácený úvazek v neziskové organizaci, kde učím zacházet nevidomé s počítači. Pořád ještě pokračuji v projektech od školy, ale to není na každý den, to jsou nárazovky, úpravy webovek, a tak. Teď hodně spoléhám na tu novou práci, zatím mi vyšli ve všem vstříc. Snad to dojde až k tomu půl úvazku.

„P4“:

„Nevím jestli se někdy někde upichnu, moc by mě bavilo to filmování a dokumentaristika, ale je to takový sen ...“

Nemám na zaměstnání štěstí, možná je to tím, že jsem hledal jen v oboru, který jsem vystudoval, ale já nic jiného moc neumím, čím bych se mohl živit, chodím na rekvalifikač-

ní kurzy, ale to mi popravdě moc nejde, keramika nebo pletení košů, já mám na to moc neohrabané ruce a po pravdě mě to moc nebaví, ale chodím tam, aspoň si povykládám a vlastně jsem tam potka i svoji přítelkyni, takže k něčemu to určitě je.

„Jaké máš zkušenosti s vidícími lidmi?“

„P1“:

„...spíš nemám moc známých mezi nevidomými, mám hodně přátel z vajšky a vůbec se vesměs pohybuju mezi vidomýma, tak bych řekla že dobrý, ale i všeobecně mám spíše kladné dojmy a zkušenosti než záporné...“

Vidící člověk těžko dokáže pochopit nevidomého, asi by si měl každý uvědomit, že nevidomí neznamena blbý, teda pardon, ale měla jsem takovou příhodu, něco jsem hledala ve městě a špatně jsem odbočila, pro vidícího banalita, pro mě tragedie, nevím, pes trasu samozřejmě nezná, tak jsem se zeptala jednoho pána, podle hlasu tak střední věk. Jeho reakce mě zprvu trochu urazila, ale potom jsem se tomu musela smát. On tu cestu začal vysvětlovat psovi.

„P2“:

„...já ti to řeknu takhle, jakou energii k těm lidem vydáváš takovou ti vrací, ne že bych se někdy nesečkala s člověkem, kterej je nepříjemnej a protivnej, nebo má blby keci, ... já mám z osmdesáti procent zkušenosti dobrý...“ „Spousta hendikepovaných si myslí, že když jsou na ulici, tak že všichni musí kolem nich, není to pravda...“

Snažím se být hodně samostatná, takže se nesnažím vázat na druhé lidi, tedy co se týče pomoci, ale samozřejmě ji potřebuji, to se nadá popřít, ale zkušenosti s vidícími lidmi mám globálně dobré. Třeba, čekám na ostrůvku na „šalinu,“ a když zastaví tak vykukne řidič a řekne: *„...dobrý den, já jsem dvanáctka chcete s semnou jet nebo ne...“* a to mě vyvažuje ty negativní lidi.

„P3“:

„...jako na gymplu to bylo blby, to asi i těma telecíma rukama, ale pak se to zpravilo, i když na vejšce taky nic moc..“

To se nedá globalizovat, ale je pravda, že je pro nás těžší navazovat nové známosti. Taky je to tím, že jsem tak trochu introvert a lidem moc nedůvěřuji, vlastně i manželka si našla mě...jinak nám zkušenosti celkem dobré, ale vždycky se někdo najde, kdo našťve, ale potom zase někdo hodně potěší, takže dobrý.

„P4“:

„...přijde na to, v jaké jsem situaci, ale v celku nemám nějaké problémy s lidmi okolo, ani vidícími ani nevidícími...“

Myslím, že jsem docela komunikativní člověk a s lidmi všeobecně vycházím, ale když se setkáš s blbcem tak je jedno jestli vidí nebo nevidí, je to prostě blbec. Spíš mám kladné zkušenosti, ale vidící taky nevědí jak se k nám chovat, oni nepřemýšlí jako nevidomí, teda myslím tím v otázce pohybu ve městě nebo v „šalině“ a tak. Já musím o svém pohybu hodně přemýšlet, abych došel, kam chci, vidící vidí tak jde, a v tom je hrozný rozdíl. To se nedá popsat.

„Jak jsi přijala/přijal své postižení?“**„P1“:**

„Mě zachránila technika, ta hraje v mém životě velkou roli a díky ní je pro mě život snesitelný a vlastně mě nic nepřekáží v komunikaci s okolním světem, a to je moje smíření se...“

Vyrovnat se zrakovým postižením je těžké, nikdy jsem se s tím plně nevyrovnala, ale musím to brát jak to je. Ale nejen díky technice, ale především díky mému příteli se tímto údělem srovnávám lépe.

„P2“:

„To jsou takovy pocity jak na houpačce, někdy mě to přepadne, to je fakt, ale většinou se tím už nezaobírám, to spíš v nějaké blbě situaci, ale to není často, ale jo stává se to, jako že mě to štve...“

To truchlení se někdy stana, ale v celku si říkám, že není podstatné vidět, ale cítit, a to především radost a užít každíčkou minutu svého život. Pocit, že žiju, by měl být silný a užít si každý den jako by to měl být poslední.

„P3“:

„Myslím, že kdyby člověk viděl tak bude toho zvládat mnohem víc, teď mám času tak tak, když se chcu věnovat rodině a práci...“

Svoje zrakové postižení beru jako součást svého života, někdy mě štve, že nemůžu něco vidět, abych to měl rychleji, ale to je spíš součást toho, že něco nejde. Žiju s tím od mala, takže nad tím ani nijak nepřemýšlím. Je to, jak to je.

„P4“:

„nevím jaké je to vidět, tak se vlastně nemám s čím vyrovnávat, pro mě je slepota stav mého života a tak to je, nic jinýho neznám tak takže tak, a když sem byl malej tak sem myslel že jsou všichni jako já...“

To víš, že bych chtěl vidět, o tom jsem přemýšlel hlavně v pubertě. Ale nemá smysl si tím zatěžovat hlavu.

4.5 Analýza šetření

Pro vypracování analýzy jsem použila údaje, které jsem získala z výpovědí participantů. Po zpracování těchto podkladů jsem stanovila dva základní okruhy.

V prvním okruhu nazvaném „příprava na samostatný život“ se snažím popsat, jak se participant snažili připravit na samostatný život v dnešní společnosti. V druhém okruhu, nazvaném „samostatný život“ se snažím popsat, jak participaci vedou samostatný život, co jim přináší osamostatnění se, a kdy je potřebná pomoc druhé osoby.

Příprava na samostatný na život

Z výpovědí participantů vyplývá, že pro ně bylo zásadním přínosem pro budoucí život především to, že od samého počátku zjištění jejich zrakové vady se rodiče rozhodli, starat se o ně doma. Vedli je k fyzické samostatnosti, kdy si sami uklízeli svůj pokoj, pomáhali v domácnosti s mytím nádobí nebo při přípravě jednoduchých jídel, jezdili na poznávací výlety, pomáhali při nákupu a hráli si s vidícími dětmi. Ve velké míře byli vedeni i k samostatnosti rozhodování se o svém jednání a budoucím životě, což se projevilo například při volbě střední školy, kdy se všichni rozhodli pro studium na běžné škole. Naproti tomu participant, který byl rodiči umístěn do speciální školy s internátem už v předškolním věku, uměl základy sebe-obsluhy a zvládal uspořádání svých věcí ve svém nejbližším okolí, ale jak sám přiznal, neměl vlastně ani potřebu o něčem rozhodovat sám za sebe, jelikož celý týden musel dodržovat řád školy a internátu, a když přijel domů, rodiče neměli nejen čas, ale ani zkušenosti s jeho specifickou výchovou. S nakupováním neměl prakticky žádné zkušenosti. Kontakt s vidícími dětmi měl většinou jen se sourozenci, a jelikož nestačil jejich nárokům na pohyb, především v terénu, zůstával často doma, takže pobyt v celotýdenní škole byl pro něho přínosnější.

Dva participant prošli první větší integrací do „společnosti vidících“ nástupem na střední školu, a jak se oba shodli, po této zkušenosti zastávají názor, že integrace do běžných škol

není šťastné řešení z mnoha důvodů. Zvládnání mnoha předmětů jako je chemie nebo fyzika, kde je zapotřebí názornosti a vytváření pokusů a projektů, nebo tělocvik kde je hlavní předpoklad zvládnutí prostoru, bylo nejen pro ně, ale i pro vyučující naprosto neuchopitelné. Oba se také shodli na naprostém selhání integrace do kolektivu spolužáků. Podle nich chyběla nejen ve třídě, ale i v celé škole informovanost o jejich postižení, a vlastní nezájem spolužáků o pochopení specifických požadavků a potřeb, které přinášelo jejich postižení. Naproti tomu jedna participantka si nemůže na integraci s „vidícími“ stěžovat, ale jak sama upřesňuje, bylo to asi tím, že byly třída, kam chodila polovina „vidících“ a polovina se zrakovým postižením a učili je učitelé, kteří měli zkušenosti a průpravu s výukou nevidomých. Jeden participant neměl s touto integrací žádnou zkušenost. Chodil na střední školu pro zrakově postižené, kde jak sám potvrzuje, byli naprosto dokonale vybaveni pro výuku, prostor pro pohyb po celé škole byl přizpůsoben nevidomým, a hlavně mnoho spolužáků znal už od školky.

Na vysokou školu nastoupila většina participantů. Dva dokončili studium, ale nejméně jednou přerušili, protože jak sami přiznávají, bylo pro ně studium na vysoké škole mnohem náročnější, už jen z hlediska nedostupnosti materiálů k výuce, jelikož v době jejich studií teprve začínali organizace pro pomoc znevýhodněným studentům, ale i z hlediska častých přesunů. Časté přesuny a cestování po městě je motivovalo k tomu, aby si pořídili vodícího psa, který jim velice pomohl a pomáhá dodnes při cestování a orientaci v terénu. Jedna participantka vysokou školu nedokončila, a to jak sama s lítostí konstatuje z důvodu nedostupnosti výukových materiálů pro nevidomé. Vodícího psa si také pořídila během studií na vysoké škole. Jeden participant se o nástup na vysokou školu nepokoušel vůbec. Na vysvětlenou říká, že se sice začal zajímat o vysokou školu, ale neměl pro to vhodné ubytovací podmínky ani odvalu, z důvodu nezkušenosti starat se sám o sebe.

Většina participantů byla během celé doby svého studia plně podporována svými rodiči jak finančně tak psychicky a morálně. Naproti tomu jeden participant svou podporu rodiči popsal slovy spíše negativními hlavně ve smyslu psychické a morální podpory. Po stránce finanční o něho bylo, jak sám dodává postaráno dobře.

Samostatný život

Většina participantů si myslela, že když zvládli studium na běžné škole, tedy ve srovnatelných podmínkách s „vidícími“, že nebude problém se osamostatnit začít bydlet sám. To se podařilo pouze jednomu, a to za velké podpory rodičů a připravenosti finančních

prostředků, které si našetřil z brigádnické činnosti. Dvě participantky se odstěhovali od rodičů až po navázání známosti s přítelem. Jako hlavní důvod neosamostatnění se především udává finanční neschopnost platit jakoukoliv formu bydlení. Jeden z participantů uvádí, že o samostatném bydlení neuvažoval vůbec. Všichni se shodují na faktu, že největší překážkou samostatného bydlení je finanční otázka. Z finanční podpory od státu, kterou pobírají všichni ve formě invalidního důchodu, je velmi obtížné tuto situaci zvládnout a jakákoliv forma úvěru je pro ně nedosažitelná.

V současnosti bydlí všichni s partnerem nebo partnerkou. Jeden je ženatý. O založení rodiny většina neuvažuje. Jak sami podotýkají, hlavním důvodem je nevidomost, ale také genetická zátěž a možnost zdědění zrakové vady. Jeden z participantů dítě má. Zdědilo jeho zrakovou vadu. O dalším dítěti neuvažuje.

Z výpovědí dále vyplývá, že se participant samostatného života neobávají, ale jak sami dodávají, bez partnera a tyflopomůcek bychom to zvládali obtížněji, a v případě samostatného bydlení by byla potřeba, nejméně jednou týdně, návštěvy „vidící „ osoby. Tuto skutečnost potvrzuje i jeden z participantů, který měl možnost bydlet půl roku sám. Všichni jsou za jedno v tom, že každodenní pravidelnou činnost zvládají bez větších potíží, ale například mytí oken a tomu podobné činnosti musí provádět člověk se zrakem.

Naproti tomu k orientaci ve volném prostoru a pohybu v neznámém terénu vyžadujeme doprovod druhé osoby prakticky pokaždé, a jak většina participantů dále uvádí, druhým největším pomocníkem, který je uveden jako „pomůcka“ je vodící pes, za jehož pomoci a elektronické navigace jsme schopni se orientovat i v terénu, který neznají. Jeden participant, který psa nemá, oponuje proti potřebě vodícího psa a konstatuje, že bílá vodící hůl a navigace je dostatečným pomocníkem pro zvládnutí i neznámého terénu. Všichni se ovšem shodují na faktu, že pokud potřebují pomoc při zvládnutí terénu, a tím myslí i přejítí přes přechod pro chodce, kde není nebo nefunguje zvuková signalizace, není automatické, že by jim někde hned nabídl pomoc. Tuto skutečnost si dovoluje posuzovat participantka, která v současné době pobývá v zahraničí, konkrétně v Anglii, a jak sama uvádí, ve většině případů, kdykoli zastaví na přechodu, během chvilky se jí někdo zeptá, jestli nepotřebuje pomoc. Jednou se jí dokonce stalo, že sám řidič vystoupil z auta a nabídl jí pomoc.

Stejná situace je i v oblasti volného času. Všichni participanti mají v podstatě své volnočasové zájmy založeny na sluchovém vnímání, ale pokud si chtějí třeba zasportovat, je potřeba, aby jim asistovala druhá osoba. Bohužel sportovní činnosti nelze zvládnout samostatně.

Na přímý dotaz jestli využívají některých center pro pomoc zrakově postižených mi jeden participant odpověděl, že služby využívá hlavně v rámci nabízených kurzů, pro nácvik různých aktivit, a někdy pro asistenci při doprovodu na úřad nebo k lékaři. Ostatní služeb těchto organizací v současnosti nevyužívají z důvodu nespokojenosti se službami, a pro ně nic nepřinášející nabízené programy. Všichni se shodují v názoru, že placení doprovodu je často neadekvátní, jelikož je asistence placena hodinově a ovlivnit nepředvídatelná zpoždění nelze, a oni musí zaplatit veškerý čas, který asistent s nimi strávil.

Všichni participanti pobírají invalidní důchod a stálé zaměstnání mají dva, a to na polovičnický úvazek. Oba uvádějí, že ke své pracovní činnosti používají počítač. Další dva participanti jsou nezaměstnaní, jeden pracuje na dohodu, což je pro něho stresující, především z hlediska nepravidelnosti finančního příjmu. Oba se snaží za pomoci různých rekvalifikačních kurzů zvyšovat svoji možnost pracovního uplatnění. Všichni shodně vypovídají, že uplatnit se na trhu práce je velice těžké a ne jednou dali zaměstnavatelé přednost vidícímu uchazeči. Nebrali to jako diskriminaci, a chápali argumenty, zaměstnavatele, ale bylo to pro ně sklíčující a demotivační.

4.6 Závěrečná analýza

Jak sami participanti vypověděli život bez zraku je velice náročný a někdy flustrující. Jejich snaha zařadit se do běžné společnosti, často naráží na bariéry, které překonávají s velkým úsilím nebo je nejsou schopni překonat vůbec. Mnoho lidí si totiž myslí, že pokud je někdo nevidomý, má poškozený nejen zrak, ale i intelekt.

Asi největším problémem je integrace mezi „vidící“, což způsobují především rozdílné aktivity a zájmy zabraňující větší sociální interakci. Důsledkem tohoto faktu je i malá informovanost a osvěta mezi širokou veřejností, ale také častá uzavřenost a neochota spolupráce samotných nevidících. Participanti sami uvádějí, že neradi hovoří na ulici s cizími lidmi, a není se čemu divit, už jen fakt, že nevidomý neví s kým má tu čest je nepříjemný, protože samotný hlas mu toho moc nenapoví, a on neví, zda mu chce dotyčný pomoci nebo ho okrást. Bohužel i tato situace je reálná.

Trasám, které neznají, se raději vyhýbají nebo se spoléhají raději na technické pomůcky. Nejraději však volí doprovod druhé osoby. V případě, že mají vodícího psa, spoléhají na něho.

Pokud jdou na úřad nebo jakoukoliv instituci, kde je potřeba jejich podpis, doprovod druhé osoby je pro ně nezbytný.

Akceptace zrakově postižených společností jako takovou se podle participantů hodně zlepšila, ale stále je propast dosti hluboká. Především v oblasti zaměstnanosti je problém stále výrazný. Bohužel stále přetrvává neochota zaměstnavatelů zrakově postižené zaměstnávat, a jak vypovídají sami participanté, především úprava pracovních pomůcek, terénu pracoviště, ale i potřebné vyškolení spoluzaměstnanců „jim nestojí za to,“ a raději zaměstnají někoho jiného. Částečně průlomové je, že dostupnost studia na běžné škole, pomáhá stále častěji nevidomým studovat obory, které jsou schopni uplatnit na trhu práce, především pokud je toto studium ukončeno vysokoškolským vzděláním, což potvrzuje zaměstnanost dvou participantů, kteří vysokoškolské studium dokončili.

Nejvýraznější zlepšení samostatného života se podle participantů projevil v osobním životě. Díky rychlému rozvoji techniky a tedy i vytvořením mnoha ozvučených pomůcek, jsou schopni vést domácnost bez výrazné pomoci druhých osob. Naproti tomu založení vlastní rodiny většina participanty odmítá, především z důvodu vlastního zrakového postižení, ale i z důvodu možnosti genetické zátěže.

Cílem praktické části bylo tedy zodpovědět otázku, zda „*je možné žít v dnešní společnosti bez pomoci druhých?*“ Odpověď není jednoznačná. Lidský život je založen z osmdesáti procent na zrakovém vnímání, a je samozřejmé, že i současná společnost je podmiňována tomuto vjemu. Ostatní vjemy jsou ale schopny pomoci zrakově postiženým při vnímání a orientaci natolik, aby zvládli poměrně velkou část svého bytí obstarat bez pomoci druhých. Je tedy možné říci: „*ano, je možné žít v dnešní společnosti bez pomoci druhých, ale jen do jisté míry, která je individuální a závisí především na každém jedinci, jak je schopen zvládnout danou situaci.*“

Za pomoci čtyř participantů jsem se snažila okrajově nahlédnout do každodenního běžného života zrakově postižených. Jak sami participanté uvedli, je pro ně život v dnešní společnosti v mnohém snadnější než v minulých letech, a to díky rychlejšímu vývoji techniky, především počítačů a mobilních telefonů. Lidské myšlení je bohužel v tomto ohledu stále pomalejší.

4.7 Doporučené možnosti pro sociální pedagogiku

Pro sociální pedagogiku bych viděla doporučení v oblasti komunikace mezi nevidomými a širokou veřejností, tedy lidí všech věkových kategorií, kteří mají potencionální možnost setkat se zrakově postiženými jedinci. Vztahy mezi oběma skupinami jsou často doprovázeny nedorozuměním, a to především díky neinformovanosti „vidících“ lidí, a to ve směru, jak se chovat, jak jednat a jak pomoci zrakově postiženým jedincům. Sociální pedagogika by tedy mohla za pomoci participujících oborů prosazovat pravidelné semináře na všech vzdělávacích institucích, úřadech, atp., aby se informovanost dostala k široké veřejnosti co nejdříve a nejefektivněji. Následně by mohla šířit osvětu dobrovolnictví, které by přispívalo ke každodenní integraci zrakově postižených do společnosti a posilovalo by sociální interakci těchto jedinců.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo nahlédnutí na život zrakově postižených lidí v dnešní společnosti, a jelikož je celá lidská společnost založena především na zrakovém vjemu a její běh je tomu ve velké míře podmiňován, zajímalo mě, do jaké míry jsou lidé zasaženi tímto postižením schopni zvládat běžný život bez pomoci druhých, a jak společnost jejich postižení akceptuje.

Teoretická část byla vypracována za pomoci odborné literatury, ze které jsem čerpala při zpracování popisu a zmapování očních vad, které vedou nebo mohou vést ke ztrátě zraku, a ze které vyplynulo, že správná a včasná diagnostika vede ke správnému a účinnému používání ostatních vjemových smyslů a kompenzačních pomůcek.

Dále jsem popsala především rodinné zázemí, které je nenahraditelné v celém průběhu vývoje a výuky zrakově postižených jedinců a rodičovský vliv, který je také zásadní v rozhodování výběru vzdělávacích institucí, a to výběrem mezi vzděláváním na běžné škole nebo škole speciální. Rodinná výchova má klíčový vliv i při osamostatnění se v dospělosti a zakládání vlastní domácnosti, případně vlastní rodiny. Samostatné bydlení přispívá nejen k samostatnosti v osobním životě, ale pomáhá k začlenění do společenského života a hledání příležitostí na trhu práce.

Popisem organizací, které pomáhají zrakově postiženým zvládat osobní, sociální a pracovní kompetence v každodenním životě, jsem teoretickou část uzavřela.

Praktická část byla provedena na základě kvalitativního výzkumu za použití polostrukturovaných hloubkových rozhovorů. Rozhovory byly vedeny celkem se čtyřmi participanty, z toho dva přicházeli o zrak postupně a dva byli nevidomí od raného dětství.

Cílem výzkumu bylo posoudit, do jaké míry zvládají zrakově postižení jedinci každodenní život bez pomoci druhých, a jak je dnešní společnost připravena nebo nepřipravena jejich postižení přijmout. Z výzkumu vyplynulo, že bez pomoci druhých se zrakově postižení v mnoha případech a situacích neobejdou, ale také že nemusí, a mnozí ani nechtějí, být odkázáni na pomoc druhých, i když to podmínky pro zvládnutí problému vyžadují. Pomoc zrakově postiženým je tedy individuální a záleží na snaze a dispozicích každého z nich.

Hlavním faktorem pro zvládnutí života bez zraku je smíření se s tímto stavem a snaha naučit se s ním žít. Pokud se člověk alespoň nějakým způsobem nesmíří se svým postižením,

situace ho může zahnat do kouta, ze kterého je těžké se dostat. Proto by také sami nevidomí měli přispívat k řešení jejich problémů a snažit se nalézt cestu, která by jim usnadnila stát se součástí běžné společnosti.

Velmi důležitým aspektem pro tuto integraci je zejména jejich vlastní iniciativa při řešení nelehkých situací, se kterými se v životě setkávají.

Ovšem je potřebné si uvědomit, že cesta každodenním životem zrakově postižených je velmi obtížná, a proto by měl každý, kdo jim pomáhá nebo se pohybuje v blízkosti těchto jedinců, šířit osvětu o tomto postižení, o jejich problémech, a tím přispívat k lepšímu pochopení jejich situace v okolní společnosti.

Je obtížné v jedné práci zachytit všechny úskalí a problémy, se kterými se zrakově postižení potkávají. Přesto analýzou alespoň části jejich problémů, které prakticky denně musí řešit, bych ráda pomohla „otevřít oči vidícím“ lidem, aby se podívali do života lidí bez zraku a snažili se tak lépe pochopit jejich každodenní „život ve tmě.“

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ARNOLDOVÁ, A. Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. II. část – Sociální péče. Praha: Univerzita Karlova v Praze. 2001. 504 s. ISBN 978-80-246-0197-7

BOGUSZAKOVÁ, J. Onemocnění živnatky. In KRAUS, H. a kol. Kompendium očního lékařství. Praha: 1997. s. 113-115. ISBN 80-7169-079-5

BUBENÍČKOVÁ, H. Význam informačních a komunikačních technologií v edukačním a rehabilitačním procesu zrakově postižených. In ROZSÍVAL, P. Oční lékařství. Praha: Galén. 2006. s. 222-235. ISBN 80-7262-404-0

CERHA, J. Možnosti společenského uplatnění těžce zrakově postižených. In ČÁLEK, O., CERHA, J., HOLUBÁŽ, Z. Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených. Praha: Achát. 1992. s. 229-236.

ČAJKA, K. Tyflopédia I. Bratislava: UK Bratislava. 1986. 90 s.

ČÁLEK, O. Výchova dospívající zrakově postižené mládeže k samostatnosti. Praha: Svaz invalidů. 1985. 95 s.

ČÁLEK, O. Akceptace vady a ztráta zraku v dospělosti. In ČÁLEK, O., CERHA, J., HOLUBÁŽ, Z. Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených. Praha: Achát. 1992. s. 143-157.

Česká správa sociálního zabezpečení. [online] [cit. 2016-03-23] Dostupné na WWW: <http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/8000A7B2-7C7A-4C83-A6AF-5C941D68CEE5/0/359_2009_1.pdf>

DOTŘELOVÁ, D. Péče o zrakově postižené. In KRAUS, H. a kol. Kompendium očního lékařství. Praha: 1997. s. 317-319. ISBN 80-7169-079-5

FINKOVÁ, D. Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2011. 119 s. ISBN 978-80-244-2742-3

FINKOVÁ, D. Specifika v přístupu k dospělým a seniorům se zrakovým postižením. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2013. 71 s. ISBN 978-80-244-3743-9

FINKOVÁ, D., LUDÍKOVÁ, L., RŮŽIČKOVÁ, V. Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2007. 158 s. ISBN 978-80-244-1857-5

HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělání. Brno: Paido. 2007. 125 s. ISBN 978-80-731-5159-1

HEJCMANOVÁ, D. Oční projevy celkových chorob. In ROZSÍVAL, P. Oční lékařství. Praha: Galén. 2006. s. 311-324. ISBN 80-7262-404-0

HENDL, J. Kvalitativní výzkum:základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál. 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4

HOFMANNOVÁ, H. Barevné vnímání zrakově postižené mládeže-možnosti využití ve výchově, vzdělávání a rehabilitaci. Praha: Tyfloinformační agentura RADAR Společnosti nevidomých a slabozrakých v České republice. 1993. 92 s.

HRADILKOVÁ, T., KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L., VACHULOVÁ, J. Raná péče pro rodiny s dětmi se zrakovým a kombinovaným postižením. Vybrané příspěvky z kurzu „Poradce rané péče.“ Praha: Středisko rané péče Praha. 1998. 113 s. ISBN 80-238-3267-0

JELÍNEK, R. Základy vývojové toxikologie a teratologie. Ostrava: VŠB-Technická univerzita. 1996. 69 s.

JESENSKÝ, J. Vychováváme zrakově postižené dítě: (sborník materiálů). Praha: Ústřední výbor Svazu invalidů. 1982. 96 s.

JESENSKÝ, J. Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1988. 226 s.

JESENSKÝ, J. Rehabilitace zrakově postižených a způsoby její realizace. Praha: Sdružení nevidomých a slabozrakých. 1992. 96 s. ISBN 80 900950-1-1

JESENSKÝ, J. Vývoj stav a strategie rozvoje v referenčním poli typologie. In JESENSKÝ, J. a kol. Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia. Hradec Králové: Gaudeamus. 2002. s. 14-34. ISBN 80-7041-041-8

JIRÁSKOVÁ, N. Onemocnění zrakového nervu a zrakové dráhy. In ROZSÍVAL, P. Oční lékařství. Praha: Galén. 2006. s. 263-274. ISBN 80-7262-404-0

KAVALÍROVÁ, K. Nevidomí ve vaší firmě. Praha: Okamžik. 2012. 52 s. ISBN 978-80-86932-29-3

KEBLOVÁ, A. Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené žáky základní školy. Praha: Nakladatelství SEPTIMA. 1995. 19 s. ISBN 80-85801-62-0

- KEBLOVÁ, A.** Čich a chuť u zrakově postižených. Praha: Nakladatelství SEPTIMA. 1999a. 30 s. ISBN 80-7216-081-8
- KEBLOVÁ, A.** Hmat u zrakově postižených. Praha: Nakladatelství SEPTIMA. 1999b. 40 s. ISBN 80-7216-082-0
- KEBLOVÁ, A.** Sluchové vnímání u zrakově postižených. Praha: Nakladatelství SEPTIMA. 1999c. 30 s. ISBN 80-7216-080-X
- KRAUS, H.** Glaukom. In KRAUS, H. a kol. Kompendium očního lékařství. Praha: 1997. s. 161-172. ISBN 80-7169-079-5
- KRAUS, H.** Vyšetřovací metody v očním lékařství. In KRAUS, H. a kol. Kompendium očního lékařství. Praha: 1997. s. 23-36. ISBN 80-7169-079-5
- KUCHYNKA, P.** Trendy soudobé oftalmologie (svazek 1). Praha: Galén. 2000. 212 s. ISBN 80-7262-6
- KUCHYNKA, P., TOVÁREK, L.** Onemocnění čočky. In ROZSÍVAL, P. Oční lékařství. Praha: Galén. 2006. s. 219-232. ISBN 80-7262-404-0
- KVAPILÍKOVÁ, K.** Přehled chorob zrakového ústrojí. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů. 2003. 57 s. ISBN 80-7013-380-5
- KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L.** Oftalmopedie. Brno: PAIDO. 1998. 66 s. ISBN 80-85931-58-8
- KVĚTOŇOVÁ, L.** Analýza podmínek pracovního uplatnění osob s těžkým zdravotním postižením. In DOLEŽEL, L., VÍTKOVÁ, M. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Příručka pro zaměstnavatele k projektu OP RLZ. s. 63-70. ISBN 978-80-7315-143-0
- LUDÍKOVÁ, L.** Kategorie osob se zrakovým postižením. In FINKOVÁ, D., LUDÍKOVÁ, L., RŮŽIČKOVÁ, V. Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2007. s. 37-51. ISBN 978-80-244-1857-5
- MICHÁLEK, M., VONDRÁČKOVÁ, J.** Praktická pomoc lidem ztrácejícím zrak a všem, kteří jim pomáhají. Praha: Okamžik. 2013. 48 s. ISBN 978-80-86932-35-4
- MONATOVÁ, L.** Pedagogika speciální. Brno: Masarykova univerzita. 1994. 199 s. ISBN 978-80-210-1009-3

NOVÁKOVÁ, Z. Specifika vývoje zrakově postižených. In VÍTKOVÁ, M. Integrativní sociální pedagogika. Integrace školní a sociální. Brno: Paido. 2004. s. 215-223. ISBN 80-7315-071-9

PEŠÁK, M. Rehabilitace jako víceúrovňový systém služeb pro zrakově postižené. In JESENSKÝ, J. a kol. Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia. Hradec Králové: Gaudeamus. 2002. s. 199 - 202. ISBN 80-7041-041-8

PIPEKOVÁ, J. Uvedení do speciální pedagogiky. In PIPEKOVÁ a kol. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno: Paido. 1998. s. 23-32. ISBN 80-85931-65-6

Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí. [online] [cit. 2016-03-23] Dostupné na WWW:

<https://portal.mpsv.cz/sz/zamest/zamestnaniosob/zrizovani_a_vymezovani_chpm>

Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí. [online] [cit. 2016-03-23] Dostupné na WWW:

http://portal.mpsv.cz/sz/obecne/prav_predpisy/vyklady/vyklad_435_2004_p67

Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí. [online] [cit. 2016-03-23] Dostupné na WWW:

<https://portal.mpsv.cz/sz/zamest/zamestnaniosob/zrizovani_a_vymezovani_chpm>

Rekvalifikační středisko Dědina. [online] [cit. 2016-03-23] Dostupné na WWW: <<http://www.dedina.cz/index.htm>>

ŘEHÁK, J. Onemocnění sítnice. In ROZSÍVAL, P. Oční lékařství. Praha: Galén. 2006. s. 236-262. ISBN 80-7262-404-0

ŘEHŮŘEK, J. Zrak a jeho funkční vady. In VÍTKOVÁ, M. Možnosti redukce zraku při kombinovaném postižení. Brno: Paido. 1999. s. 13-26. ISBN 80-85931-75-3

ŘÍČAŘOVÁ, R. Onemocnění žloutnatky. In ROZSÍVAL, P. Oční lékařství. Praha: Galén. 2006. s. 199-212. ISBN 80-7262-404-0

SCHINDLEROVÁ, O., GŮROVÁ, K. Na ruce si nevidíme. Praha: Okamžik. 2007. 230 s. ISBN 80-86932-10-9

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých. [online] [cit. 2016-03-23] Dostupné na WWW: <<http://www.sons.cz/onas>>

SKALICKÁ, M. Stimulace zraku a zrakový výcvik. In HRADILKOVÁ, T., KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L., VACHULOVÁ, J. Raná péče pro rodiny s dětmi se zrakovým a kombinovaným postižením. Vybrané příspěvky z kurzu „Poradce rané péče.“ Praha: Středisko rané péče Praha. 1998. s. 50-52. ISBN 80-238-3267-0

SMÝKAL, J. Zrakově postižené dítě v rodině. Brno:Tisk, n. p., závod 2. 1980. 34 s.

SMÝKAL, J. Hovory s rodiči o výchově nevidomého dítěte. Praha: ÚV Svazu invalidů. 1988. 148 s.

SMÝKAL, J. Studie a statě. Brno: Technické muzeum v Brně. 2011. 682 s.

STEJSKALOVÁ, K. Komunikace a osoby se zrakovým postižením. In JURKOVIČOVÁ, P. a kol. Komunikace a lidé se smyslovým postižením. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2010. s. 60-91. ISBN 978-80-244-2649-5

ŠTRÉBLOVÁ, M. Poznáváme svět se zrakovým postižením: úvod do tyflopédie. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. 2002. 67 s. ISBN 978-80-70444-48-1

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0

TyfloCentra.[online] [cit.2016-03-23] Dostupné na WWW:<<http://www.tyflocentrum.cz/>>

Tyfloservisy. [online] [cit. 2016-03-23]

Dostupné na WWW: <<http://www.tyfloservis.cz/zakladni-udaje.php>>

VÁGNEROVÁ, M. Oftalmopsychologie dětského věku. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum. 1995. 182 s. ISBN 80-7184-053-X

VENCLOVÁ, I. Školní úspěšnost dětí se zrakovým handicapem. Brno: Paido. 2004. 94 s. ISBN 80-7315-094-8

VILLEY, P. Svět slepých. Praha: Školní nakladatelství. 1940. 207 s.

VÝBORNÝ, P. Glaukom. In ROZSÍVAL, P. Oční lékařství. Praha: Galén. 2006. s. 275-298. ISBN 80-7262-404-0

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

SONS   Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých

SEZNAM PŘÍLOH

[P1] Vzor pro informovaný souhlas.

PŘÍLOHA P I: VZOR PRO INFORMOVANÝ SOUHLAS

Informovaný souhlas

Dávám tímto souhlas, paní Bohumile Vaculíkové, k tomu, aby použila veškeré informace z rozhovoru, který jsem jí poskytl / poskytla pro vypracování její bakalářské práce.

V Brně .....

Podpis:.....

Informovaný souhlas byl podepsán pomocí podpisové šablony pro nevidomé za přítomnosti třetí, nezávislé osoby.

V Brně .....

Podpis:

Podpis nezávislé osoby: